

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่อไปนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย
 - 1.1 ความหมายและความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดู
 - 1.2 ลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู
 - 1.3 บทบาทของผู้ปกครองในการอบรมเลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการของเด็ก
 - การอบรมเลี้ยงดูเด็ก : พัฒนาการด้านร่างกาย
 - การอบรมเลี้ยงดูเด็ก : พัฒนาการด้านอารมณ์จิตใจ
 - การอบรมเลี้ยงดูเด็ก : พัฒนาการด้านสังคมและบุคลิกภาพ
 - การอบรมเลี้ยงดูเด็ก : พัฒนาการด้านสติปัญญา
 - 1.4 หลักและวิธีส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก
 - 1.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดู
2. ครอบครัวกับการอบรมเลี้ยงดู
 - 2.1 ความหมายและความสำคัญของครอบครัว
 - 2.2 ความสัมพันธ์ของครอบครัวมีอิทธิพลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
 - 2.3 ครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว
 - 2.4 ความหมายและลักษณะของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว
 - 2.5 ผลกระทบของการเปลี่ยนโครงสร้างครอบครัวต่อการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาการของเด็ก
 - 2.6 ปัจจัยที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
 - 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว

1. การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

1.1 ความหมายและความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดู

ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู

นักการศึกษาและนักจิตวิทยาหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู ดังนี้

รุจิระ สุภรณ์โพธิ์ (2531) ได้แบ่งความหมายของการอบรมเลี้ยงดู ออกเป็น 2 ประเด็นคือ

การอบรม หมายถึง การปลูกฝังให้เด็กมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัยพึ่งตนเองได้ มีนิสัยประหยัดอดออม มีความซื่อสัตย์ มีจิตใจเมตตากรุณา เป็นต้น

การเลี้ยงดู หมายถึง การให้ความเอาใจใส่ ดูแลเด็กในด้านต่างๆ ซึ่งแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ

1. การฝึกให้เด็กรับประทานอาหารตามหลักโภชนาการ เช่น การไม่เลือกอาหาร รู้จักรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย การรับประทานอาหารให้เป็นเวลา
2. การฝึกให้เด็กมีสุขนิสัย เป็นผู้มีความรับผิดชอบ รู้จักรักษาความสะอาดตนเอง รู้จักป้องกันโรค ฝึกขับถ่ายให้เป็นเวลา และรวมถึงการฝึกให้เด็กเป็นคนมีลักษณะนิสัยที่ดีด้วย เช่น เป็นคนสุภาพเรียบร้อย รักษาความสะอาดเรียบร้อย สวยงาม ชยัน ว่องไว และช่างสังเกต เป็นต้น
3. การฝึกให้เด็กมีนิสัยที่ดีในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่น เช่น มีความเมตตา กรุณา รู้จักกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ มีมารยาทดี รู้จักการเล่นและการทำงานร่วมกับเพื่อน รู้จักให้อภัย ขอโทษและขอบคุณ เป็นต้น

สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2536) ได้กล่าวถึงความหมายของการอบรมเลี้ยงดูว่า หมายถึง การที่พ่อแม่ หรือผู้มีหน้าที่ดูแลเด็ก ได้อบรมสั่งสอนเด็กในฐานะที่เป็นบุคคลแรกที่ใกล้ชิดกับเด็กในกระบวนการสังคมประภคิต โดยการวางรากฐานและตั้งความหวังของพฤติกรรมต่างๆ และใช้การให้รางวัลและการลงโทษ เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เด็กมีพฤติกรรมตามความคาดหวัง พฤติกรรมที่จะส่งเสริมหรือคัดค้านขึ้นอยู่กับปทัสถานของสังคม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2528) ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูว่า การที่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับเด็กทั้งทางด้านการพูดและการกระทำ จึงเป็นการสื่อความหมายต่อเด็ก ทั้งด้านความรู้สึกและอารมณ์ของผู้กระทำ ตลอดจนเป็นการให้ผู้เลี้ยงดูสามารถให้รางวัลและลงโทษเด็กได้ นอกจากนั้นยังเป็นโอกาสให้เด็กได้ดูแบบอย่างได้อีกด้วย

พจนา ภิรมย์ประเมศ (2532) ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู หมายถึง วิธีปฏิบัติของมารดาของเด็กก่อนวัยเรียน ที่ส่งเสริมและสนองความต้องการ ที่จำเป็นของเด็กทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม ในการเอาใจใส่เลี้ยงดูเพื่อพัฒนาการด้านร่างกาย ด้านจิตใจ สติปัญญา ด้านอารมณ์สังคม

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การที่พ่อ แม่หรือผู้ที่เกี่ยวข้องเด็ก ได้ปฏิบัติตน เพื่ออบรมสั่งสอนและส่งเสริมปลูกฝังให้เด็ก มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในทุกด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์จิตใจ ด้านสังคม ด้านสังคมและบุคลิกภาพ ด้านสติปัญญา โดยการวางรากฐานของพฤติกรรมที่ดีดูแล และจัดสภาพแวดล้อมเพื่อให้เด็กมีพฤติกรรมตามที่สังคมต้องการ รวมทั้งการเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม

ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดู

การอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีคุณภาพนั้น มีนักจิตวิทยาหลายท่านได้กล่าวว่า ครูคนแรกของเด็กคือพ่อแม่ และการเรียนรู้ครั้งแรกของมนุษย์ขึ้นอยู่กับบุคคลที่ใกล้ชิดและทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็ก พ่อแม่และการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่มีผลต่อบุคลิกภาพและพัฒนาการของเด็ก บทบาทของพ่อแม่ที่มีต่อลูกคือการให้ความรัก ความอบอุ่น การเอาใจใส่ตั้งแต่แรกเกิด ช่วยให้ลูกเติบโตทางกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมอย่างดีที่สุด

วราภรณ์ รักวิจัย (2533) ได้เน้นว่า ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีประสิทธิภาพและสามารถปรับตัวให้เข้าสังคมได้อย่างไม่มีปัญหานั้น การปฏิบัติตนของพ่อแม่มีความสำคัญอย่างยิ่ง และวิธีการปฏิบัติที่จะช่วยให้การพัฒนาลูกให้เป็นไปตามแนวทางที่เหมาะสม พ่อและแม่ควรปฏิบัติดังนี้

1.ตั้งเป้าหมายในการอบรมเลี้ยงดูลูก ในเด็กอายุ 3 -6 ปีจะมีพฤติกรรมชอบเลียนแบบพ่อแม่ หรือบุคคลที่เขารัก ดังนั้นพ่อแม่ควรเป็นแบบอย่างที่ดีของลูกเพื่อให้เด็กเห็นเป็นแบบ

อย่างชัดเจน การที่พ่อแม่ตั้งเป้าหมายในการอบรมเลี้ยงดูไว้นั้นจะช่วยให้เลี้ยงลูกได้ตามแบบที่ดีไม่
เป็นไปตามอารมณ์ ซึ่งจะส่งผลดีต่อเด็กอย่างดีที่สุด

2. วัตถุประสงค์ของการอบรมเลี้ยงดูลูก การอบรมเลี้ยงดูนั้นอย่างน้อยที่สุดพ่อแม่จะต้องรู้
ถึงพัฒนาการขั้นต่างๆของเด็กในแต่ละวัย โดยยึดถือพัฒนาการ ความสามารถและความต้องการ
ของเด็กเป็นหลัก นอกจากนั้นจะต้องเอาใจใส่ในเรื่อง การกิน โภชนาการ การนอน การขับถ่าย
การป้องกันโรค อุบัติเหตุ และการจัดสภาพแวดล้อมที่ดี รวมทั้งมีจิตวิทยาที่ดีในการอบรมเลี้ยงดู
เด็กด้วย

นอกจากนี้ รุจිරะ สุภรณ์ไพบูรณ์ (2531) ยังได้กล่าวสนับสนุนว่า สิ่งสำคัญที่จะช่วยใน
การอบรมเลี้ยงดูได้ผลสมบูรณ์นั้น การมีตัวอย่างที่มีในครอบครัวหรือในสังคมแวดล้อมเด็ก จะช่วย
ให้เด็กเข้าใจหลักการและมีความประพฤติที่ดีถูกต้อง แต่ถ้าผู้ใหญ่ที่สั่งสอนให้ความรู้ที่ดีแต่ในทาง
ปฏิบัติกลับทำตรงกันข้ามกับหลักการที่สอนเด็ก ก็ยากที่จะให้เด็กปฏิบัติในสิ่งที่ถูก กลับจะสร้าง
ความสับสนให้เด็กมากยิ่งขึ้น

Freud (1965) ได้เน้นถึงความสำคัญในการปลูกฝังบุคลิกภาพวัยเด็กเล็กมากที่สุด
โดยกล่าวว่า ในช่วง 1 - 5 ปีแรกของชีวิต เป็นช่วงสำคัญที่เด็กจะมีการพัฒนาบุคลิกภาพมาก
โดยการเลียนแบบการกระทำของบิดามารดาและผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ส่วนBlinte (1981) กล่าวว่า
การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่มีผลต่อคะแนนทดสอบเชาวน์ปัญญา พ่อแม่ที่เอาใจใส่ต่อพัฒนาการ
ของลูกโดยจัดสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับการเรียนรู้และพยายามช่วยเหลือลูกโดยให้คำอธิบายสิ่งที่ลูกถาม
หรือเป็นที่ปรึกษาของลูกเสมอ จะช่วยให้ลูกมีเชาวน์ปัญญาเฉลียวฉลาด

Erikson (1963) ได้กล่าวถึงความสำคัญของบิดามารดาที่มีต่อการเลี้ยงดูเด็กซึ่งสอดคล้องกับ Freud ว่า

1. เด็กในวัยทารกระยะ 0 - 2 ปีแรก เป็นระยะที่เด็กจะพัฒนาความไว้วางใจ
ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ถ้าความต้องการของเด็กได้รับการตอบสนอง รวมทั้งได้รับความรักใคร่จาก
พ่อแม่ จะเป็นผลให้เขาสามารถที่จะเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆได้ตามลำพังและจะพัฒนาตนเองได้ดี
ในระยะต่อมา ซึ่งจะเริ่มพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง

2. ระยะ 2 - 3 เป็นระยะที่เขาทดลองเริ่มใช้กล้ามเนื้อของตนเองในการเล่น เดิน

3. ระยะ 3 - 6 ปี วิทยนี้เป็นวัยที่ตรงกับเด็กกำลังเข้าเรียนอนุบาล ถ้าพัฒนาการในระยะที่ 1 และ 2 ดี เด็กในระยะนี้จะเริ่มมีความคิดริเริ่ม แสดงความคิดแปลกๆ มีความอยากรู้อยากเห็นอย่างมาก มีจินตนาการ การเลียนแบบการกระทำของพ่อแม่และบุคคลใกล้ชิด

ดังนั้นการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลอย่างมากในการปลูกฝังและเสริมสร้างลักษณะนิสัยต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐานที่เด็กจะเจริญเติบโตต่อไป และการที่พ่อแม่เข้าใจถึงพัฒนาการที่สำคัญในแต่ละช่วงแต่ละวัยของชีวิต ทำให้ช่วยส่งเสริมพัฒนาและจัดสภาพแวดล้อมที่ดีที่สุดเหมาะสมกับเด็ก เพื่อให้ชีวิตของเด็กเดินไปตามแนวทางที่พึงปรารถนาและอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมอย่างมีความสุข

1.2 ลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู:

วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่แตกต่างกัน จะทำให้เด็กเติบโตขึ้นในลักษณะที่แตกต่างกัน ซึ่งโดยเฉพาะในวัยเด็ก บุคลิกภาพและอุปนิสัยต่าง ๆ จะถูกกำหนดและวางรากฐานไว้แต่เด็กและติดตัวไปจนตลอดชีวิต นักจิตวิทยาหลายได้แบ่งลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู ไว้ดังนี้

Hoffman and Hoffman (1964) ได้กล่าวว่า วิธีการอบรมเลี้ยงดูมี 4 ประเภท คือ

1. รักมาก ควบคุมมาก

การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กจะมีลักษณะเชื่อฟัง สุภาพ สะอาด มีความก้าวร้าวต่ำ แต่ไม่เป็นมิตร ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ ขอมตามสูง

2. รักมาก ควบคุมน้อย

การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กจะมีลักษณะ ขอบสังคมมีความคิดสร้างสรรค์ ก้าวร้าว รักรากฎน้อย แสดงบทบาทของผู้ใหญ่ได้ง่าย เป็นเอกเทศ มีลักษณะรับผิดชอบ และมีวินัยในตนเองสูง

3. รักน้อย ควบคุมมาก

การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กจะมีลักษณะ มีปัญหา ขอบทะเลาะวิวาทกับเพื่อน ใช้อาย หลบหลีกสังคม ก้าวร้าวต่อตนเองสูง รับผิดชอบและมีวินัยในตนเองต่ำสุด

4. รักน้อย ควบคุมน้อย

การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กจะมีลักษณะก้าวร้าวสูง มีความรับผิดชอบต่ำ

วราภรณ์ ภัทวิชัย (2535) ได้แบ่งวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่เป็น 4 แบบด้วยกัน คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักความอบอุ่นแบบประชาธิปไตย

การเลี้ยงดูลักษณะนี้ พ่อแม่ต้องให้ความรัก ความเอาใจใส่ และความเข้าใจต้องใช้เหตุผลกับลูกให้ลูกรู้สึกว่าคุณได้รับการปฏิบัติด้านความยุติธรรม พ่อแม่ต้องให้ความสำคัญโดยถือว่า ลูกคือส่วนที่มีความสำคัญต่อครอบครัว ให้สิ่งที่ลูกต้องการจริง ๆ จัดประสบการณ์ให้ตรงกับพัฒนาการ ตามความเหมาะสมกับความสามารถทางกาย อารมณ์ สังคม และทักษะของลูก พ่อแม่เป็นผู้ที่ให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา ให้ความมั่นคงปลอดภัยเพื่อลูกจะได้เกิดการเรียนรู้และอยู่ร่วมในสังคมอย่างมีความสุข

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบคาดหวังเอาใจกับเด็ก

การเลี้ยงดูลักษณะนี้ เป็นลักษณะที่พ่อแม่เรียกร้องเอาจากลูก โดยการเคี่ยวเข็ญ กำหนดวิถีชีวิตให้กับลูก ลูกมีหน้าที่ทำตามจุดประสงค์ หรือความต้องการของพ่อแม่ทุกอย่างแม้ว่าจะไม่ชอบก็ตาม ซึ่งการกระทำของพ่อแม่มักจะเป็นดังนี้

ก. พ่อแม่มักเคี่ยวเข็ญให้ลูกทำตามคำสั่งที่พ่อแม่เห็นว่าดี

ข. พ่อแม่มักดูตำเมื่อลูกแสดงความคิดเห็นหรือแสดงเหตุผลคัดค้าน ซึ่งลูกต้องทำตามความพอใจของพ่อแม่ทุกครั้ง

ค. พ่อแม่กำหนดอาหารทุกมื้อแก่ลูก และลูกต้องกินหมดทุกครั้ง

ง. พ่อแม่จะเป็นผู้กำหนด วิธีการดำรงชีวิตตั้งแต่เกิดไม่ว่าจะกิน เล่น เที่ยว

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย

เป็นการเลี้ยงดูที่พ่อแม่ไม่เอาใจใส่ลูก ปล่อยตามอำเภอใจ ไม่คอยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ไม่สนใจความเป็นอยู่ ไม่ดูแลความเจ็บป่วย ดูด่าลงโทษลูกอย่างรุนแรงซึ่งการกระทำของพ่อแม่มักจะเป็นดังนี้

ก. ไม่สนใจความเป็นอยู่ ลูกจะเล่นอย่างไร พ่อแม่ไม่ใส่ใจ

ข. เวลาอารมณ์ไม่ดีมักระบายออกโดยการทำโทษเด็กเสมอ

ค. เมื่อลูกซักถามพ่อแม่มักตอบ "อย่ามากวนใจ ไปให้พ้น" และมักลืมนำสัญญาหรือข้อเรียกร้องของลูก

ง. พ่อแม่มักขู่เสมอเวลาลูกเล่นซน ถ้าเด็กไม่กลัวก็จะดีลูกอย่างรุนแรง

จ. พ่อแม่มักจะปล่อยให้ลูกทำอะไรต่าง ๆ ตามใจชอบ ไม่คอยชี้แนะแนวทางที่

ถูกต้อง

จ. พ่อแม่มีรักลูกไม่เท่ากัน

4. การอบรมเลี้ยงดูแบบรักและถนอมมากเกินไป

เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่คอยปกป้องลูกมากเกินไป ไม่ให้ลูกได้รับความลำบากหรืออันตราย คอยช่วยเหลือทุกอย่างจนลูกไม่สามารถช่วยตนเอง ไม่รู้จักแก้ปัญหาเอง มีเรื่องอะไรที่ขัดข้องพ่อแม่จะเข้ามาช่วยเหลือแก้ปัญหาให้ทุกอย่างโดยที่ลูกไม่ต้องทำอะไร

นอกจากนี้ ฤภาพรรณ โคตรจรัส (2527) ได้ศึกษารวบรวมแบบของการอบรมเลี้ยงดูที่นักวิจัยมักจะใช้ในการศึกษาพ่อแม่และลูก โดยได้แบ่งแบบของการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 8 แบบ ดังนี้

1. การเลี้ยงดูแบบให้ความรักและการยอมรับ

การเลี้ยงดูแบบนี้พ่อแม่มักจะทำให้การสนใจในตัวเด็กและการกระทำของเด็ก ยอมรับนับถือในฐานะที่เป็นบุคคลคนหนึ่ง มีการตอบสนองต่อเด็กอย่างอบอุ่นเป็นมิตร และสนับสนุนให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวางภายในขอบเขตความสามารถโดยไม่มีการควบคุมบังคับ บรรยากาศการเลี้ยงดูในครอบครัวที่เต็มไปด้วยความรักและการยอมรับนั้นจะมีผลต่อการพัฒนาจริยธรรมใน เด็กคือ เด็กจะมีลักษณะความรับผิดชอบมีวินัยทางสังคม และความเอื้อเฟื้อสูง รวมทั้งจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาและสังคมด้วย ซึ่งความรักและการยอมรับช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาความเชื่อใจไว้วางใจในบิดามารดาและสิ่งแวดล้อม

2. การเลี้ยงดูแบบทอดทิ้งหรือไม่ยอมรับ

การเลี้ยงดูแบบนี้พ่อแม่จะทอดทิ้งไม่เอาใจใส่ ไม่สนใจความต้องการของเด็กไม่ให้ความรักความอบอุ่น ไม่ให้เวลาแก่เด็ก ไม่คำนึงถึงความคิดหรือความรู้สึกของเด็กและจะนำไปเปรียบเทียบกับเด็กอื่น วิธีที่ใช้ควบคุมเด็กคือการข่มขู่เด็ก หรือบางรายอาจจะกระทำทารุณเด็กทั้งทางการกระทำและการใช้วาจาที่รุนแรง การขาดความรัก ความอบอุ่นทำให้เด็กเกิดบุคลิกภาพที่ไม่พึงประสงค์ต่าง ๆ เช่น พฤติกรรมที่ผิดปกติ มีความก้าวร้าวสูง ไม่มั่นใจ รู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า เป็นปฏิปักษ์ต่อสังคม ซึ่งเด็กที่ถูกทอดทิ้งมีการพัฒนาความรู้สึกผิดชอบชั่วดีหรือลักษณะทางจริยธรรมได้ช้ากว่าเด็กที่ได้รับความรักความอบอุ่น และทางด้านพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กที่ถูกทอดทิ้งมักมีความว่องไวเชิงปัญญาน้อยและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ

3. การเลี้ยงดูแบบประคบประหงม

การเลี้ยงดูแบบนี้ พ่อแม่จะมีความรักและห่วงใยลูกมากเกินไป คอยปกป้องคุ้มครองเด็กทุกฝีก้าว โดยเกรงว่าเด็กจะได้รับอันตรายไปเสียทุกอย่าง ให้ออกโอกาสเด็กพบปะผู้อื่นหรือเด็กอื่น ๆ น้อยมาก ซึ่งประคบประหงมดูแลปกป้องเด็กเกินไปจะทำให้เด็กขาดโอกาสที่จะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ขาดความเป็นตัวของตัวเอง มักทำให้เด็กเป็นเด็ก "ติดแม่" ไม่รู้จักโต พึ่งตนเองไม่ได้ และขาดความสามารถในการเผชิญปัญหา จากรายงานของศูนย์วิจัยชาติ พบว่าเด็กที่มีความวิตกกังวลสูงมักมาจากครอบครัวที่มารดาให้การเลี้ยงดูแบบประคบประหงม จากการปกป้องเด็กมากเกินไป ทำให้เด็กรับรู้ว่าคุณไม่สามารถที่จะยืนหยัดด้วยตัวของตัวเอง นอกจากนี้ Kagan และ Moss (1962 อ้างถึงใน สุภาพรรณ โคตรจรัส, 2528) พบว่า การเลี้ยงดูแบบประคบประหงมให้ผลทางลบต่อเด็กชายมากกว่าเด็กหญิง ซึ่งเด็กชายมีแนวโน้มที่จะนิ่งเฉยไม่ต่อสู้ ขาดความคิดริเริ่มและมีความพึงพิงสูงมากกว่าเด็กหญิง

4. การเลี้ยงดูแบบควบคุมมาก

การเลี้ยงดูแบบนี้ พ่อแม่จะกำหนดกฎเกณฑ์และมาตรฐานที่เข้มงวดอย่างยิ่งและควบคุม อย่างเต็มที่ ให้ออกโอกาสเด็กเป็นตัวของตัวเองน้อยมาก มีการบังคับให้เด็กทำตามเห็นชอบ โดยควบคุมอย่างเข้มงวดกวดขัน และมีการลงโทษเด็กเมื่อไม่ปฏิบัติตาม จากการวิจัยศึกษาเด็กที่มีปัญหา พบว่า พ่อแม่ของเด็กที่มีปัญหาจะเห็นด้วยกับการเลี้ยงดูแบบควบคุมมาก ซึ่งเด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบนี้จะมีลักษณะที่ เชื่องพียง สุภาพเรียบร้อย เงียบขรึม ไม่ก้าวร้าว ซื่อายและเป็นกังวลมาก แต่เด็กจะมีลักษณะที่ไม่น่าพึงพอใจ คือ มีความหวาดกลัว ขอมตาม มีพฤติกรรมพึ่งพิงผู้อื่น มีความพยายามเชิงปัญญาน้อย มีความคิดริเริ่มและจินตนาการน้อยมาก

5. การเลี้ยงดูแบบตามใจมาก

การเลี้ยงดูแบบนี้พ่อแม่จะปล่อยให้เด็กแสดงพฤติกรรมที่ได้ตามอำเภอใจไม่มีการลงโทษ และมีความสนใจ ให้เวลา ให้ความสนทนากับเด็กทุกขณะ แต่ไม่ได้สอนหรือเสริมแรงพฤติกรรมที่พึงปรารถนาให้ ซึ่งเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบนี้ มักจะมีนิสัยเสียเอาแต่ใจตนเอง เห็นแก่ตัว ไม่มีความเกรงใจ และเรียกร้องจากผู้อื่นอย่างมาก

6. การเลี้ยงดูแบบลงโทษ

การเลี้ยงดูแบบนี้ พ่อแม่จะใช้การลงโทษเด็ก 2 ประเภท เมื่อถูกเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา คือ การลงโทษทางร่างกายและการลงโทษทางจิต ซึ่งการลงโทษทางกายนั้น จะมีผลหยุดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาได้ก็ต่อเมื่อ การลงโทษนั้นเข้มข้นเพียงพอและสัมพันธ์ภาพ ระหว่าง

พ่อแม่กับลูกเพียงพอ แต่จากงานวิจัยต่าง ๆ พบว่า การลงโทษทางกายให้ผลในทางลบเป็นส่วนใหญ่ เพราะเด็กที่ถูกลงโทษทางกายเป็นประจำจะมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าว ซึ่งอาจเนื่องมาจากการเลียนแบบพฤติกรรมที่ก้าวร้าว คือ วิธีการลงโทษของพ่อแม่ และมักจะไม่กล้าเผชิญความจริง มีความเกรงกลัวพ่อแม่จนอาจไม่กล้าแสดงพฤติกรรมใด ๆ เมื่ออยู่ต่อหน้าพ่อแม่ ส่วนการลงโทษทางจิตนั้นพ่อแม่จะหยุดหรือลดการแสดงความรัก ตัดสิทธิ์ต่าง ๆ การแสดงความเฉยเมยต่อเด็ก และว่ากล่าวอบรมสั่งสอน ซึ่งเป็นการอธิบายชี้แจงให้เด็กเห็นถึงความเหมาะสมของพฤติกรรม จึงทำให้เด็กได้รู้เกี่ยวกับลักษณะทางจริยธรรมมากกว่าการลงโทษทางกาย

7. การเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล

ในการเลี้ยงดูอบรมเด็กนี้ ทางจิตวิทยาถือว่าวิธีที่ใช้ได้ดีที่สุดคือ การเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล พ่อแม่จะอธิบายให้เด็กเห็นผลตามพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา มีการอธิบายยกตัวอย่างพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และอธิบายเหตุผลของการจำกัดหรือควบคุมพฤติกรรมให้เด็กทราบ ซึ่งเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูลักษณะนี้จะสามารถเรียนรู้การอยู่รวมในสังคมได้ดี เด็กจะ รู้จักประมาณตน และมีความกล้าในตนเองในการอยู่ในสังคม รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และรู้ตัวอยู่ตลอดเวลาถึงผลดีผลเสียของพฤติกรรมที่อาจมีต่อตนเองและผู้อื่น

8. การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย

ลักษณะที่สำคัญของการเลี้ยงดูแบบนี้คือ การให้ความรักมาก มีการควบคุมเด็กปานกลางถึงค่อนข้างน้อย และการใช้เหตุผลในการมีระเบียบวินัย มักใช้วิธีการชมเชยมากกว่าการลงโทษและเมื่อจำเป็นต้องลงโทษ มักใช้วิธีการลงโทษทางจิตมากกว่าลงโทษทางร่างกาย ซึ่งกล่าวได้ว่า เด็กในระดับอายุเดียวกัน เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมสูงกว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบอื่น

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2528) ได้กล่าวถึง การอบรมเลี้ยงดูที่พบในการประมวลผลการวิจัยในประเทศไทย ว่าเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางจิตใจและพฤติกรรมของเยาวชนแบ่งออกเป็น 5 มิติ ดังนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสันนิบาต หมายถึง การที่บิดามารดาได้ปฏิบัติต่อบุตรของตน ได้แสดงความรักใคร่ เอาใจใส่ สนใจทุกข์ สุข ของบุตรมาก น้อยเพียงไร มีความใกล้ชิดกับบุตร โดยได้กระทำกิจกรรมต่างๆร่วมกับบุตรเพียงไร และให้ความสนิทสนม การสนับสนุนช่วยเหลือ การให้ความสำคัญแก่บุตร ซึ่งเป็นการอบรมเลี้ยงดูที่ให้ในสิ่งที่บุตรต้องการทั้งสิ้น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญ

ของการที่บิดามารดา จะสามารถถ่ายทอดลักษณะต่างๆไปสู่เด็ก ทำให้เด็กมีสุขภาพจิตดี การปรับตัวดี และมีความวิตกกังวลน้อย มีคุณธรรมและจริยธรรมสูง

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล หมายถึง การที่บิดามารดาอธิบายเหตุผลและชี้แจงถึงพฤติกรรมที่ดีและไม่ดี รวมทั้งอธิบายผลดีและผลเสียของที่เกิดจากการกระทำ ของเด็ก ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้อื่น นอกจากนั้นบิดาและมารดาที่เลี้ยงดูแบบนี้ยังให้รางวัลและลงโทษบุตรอย่างเหมาะสมกับการกระทำของบุตรมากกว่าปฏิบัติต่อบุตรตามอารมณ์ของตนเอง ซึ่งการกระทำแบบนี้ของบิดามารดาจะทำให้เด็กได้เรียนรู้ และรับทราบในสิ่งที่ควรและไม่ควรทำ การเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลมีความสำคัญต่อจิตใจและพฤติกรรมของเด็กโดยจะปรากฏผลในวัยรุ่น

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางจิตมากกว่าทางกาย หมายถึงการที่บิดาและมารดาให้การลงโทษเด็ก เพื่อปรับพฤติกรรมอย่างจริงจัง การลงโทษทางจิตเช่น การใช้อำนาจบังคับ การใช้วาจาดูต่ำ การรับวัตถุสิ่งของ การงดแสดงความรักใคร่ เมตตา และการตัดสิทธิ์ต่างๆ การลงโทษทางกายคือ การตี ซึ่ง Hoffman (1970) กล่าวว่า การลงโทษมีประโยชน์เล็กน้อย คือยับยั้งพฤติกรรมชั่วครวและมีผลเสียต่อเด็กมาก เพราะการลงโทษทางกายทำให้เด็กก้าวร้าว รังแกข่มเหงผู้ที่อ่อนแอกว่า และทำให้เด็กเกลียดกลัวผู้ลงโทษ ซึ่งจะทำให้เด็กมีจริยธรรมต่ำ มีการโกงในวัยรุ่น การลงโทษทางจิตให้ผลดีในการเสริมสร้างจริยธรรม อาจทำให้เด็กชายมีการพัฒนาความเอื้อเฟื้อและการมีมโนธรรมสูง โดยเฉพาะเหมาะสมกับเด็กชายและเด็กหญิงที่มีอายุมากกว่า 7 ปี

4. การอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม หมายถึง การออกคำสั่งให้เด็กทำตามแล้วผู้ใหญ่ตรวจตราใกล้ชิดว่าเด็กทำตามที่ต้องการหรือไม่ ถ้าไม่ก็ลงโทษเด็กด้วย การเลี้ยงดูแบบควบคุมมากนั้น มีประโยชน์ต่อเด็กเล็กถึงวัยรุ่นตอนต้นและกับเด็กหญิงมากกว่าเด็กชาย ในเด็กเล็กมักจะพบประโยชน์ของการควบคุมในปริมาณค่อนข้างสูง จะทำให้เด็กมีความซื่อสัตย์ สัมมาคารวะเอื้อเฟื้อ กตัญญูและยึดบาปบุญมากกว่าควบคุมน้อย Lewis (1981) ให้ความคิดเห็นว่า การที่บิดามารดาใช้การควบคุมบุตรในปริมาณเท่าที่จำเป็นเพื่อให้บุตรเชื่อฟังไม่ควบคุมในปริมาณมากไป จะทำให้เขาวงกตมีจริยธรรมสูง

5. การอบรมเลี้ยงดูแบบให้พึ่งตนเองเร็ว หมายถึง การเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำกิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวันด้วยตนเอง ภายใต้การแนะนำและการฝึกฝนจากบิดา มารดา หรือผู้เลี้ยงดูอื่นๆ ซึ่งจะทำให้เด็กช่วยตัวเองได้เร็ว และไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมากและนานเกินไป ในการศึกษาของ Whiting และ Whiting (1975) พบว่าในสังคมเกษตรกรรมนั้นเด็กมีพฤติกรรมพึ่งตนเองมากกว่าในสังคมอุตสาหกรรม เนื่องจากในสังคมเกษตรกรรม มารดามีภาระหน้าที่มาก และบริการจากสังคมที่เป็นการผ่อนแรงมารดา ในการดูแลบ้าน ทำอาหาร และเลี้ยงเด็กน้อย มารดาจึงต้องให้เด็กพึ่งตนเอง

ให้มากและช่วยงานมารดาด้วย และเด็กเล็กที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงเป็นเด็กที่บิดามารดาฝึกให้พึ่งตนเองมากกว่าเด็กที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ

1.3 บทบาทของผู้ปกครองในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และพัฒนาการของเด็ก

ในการอบรมเลี้ยงดูพัฒนาเด็ก มารดามีบทบาทสำคัญมากในการเลือกใช้วิธีการในการอบรมสั่งสอน แนะนำและปฏิบัติต่อเด็ก เพื่อที่จะส่งเสริมและสนองความต้องการในด้านร่างกาย ด้านอารมณ์จิตใจและคุณธรรม ด้านสังคมและบุคลิกภาพ และด้านสติปัญญา ลักษณะวิธีการต่างๆที่มารดาใช้ในการเลี้ยงดูเด็กนั้น จะต้องคำนึงถึงพัฒนาการและความต้องการของเด็กเมื่อมารดามีความเข้าใจก็จะช่วยให้สามารถจัดประสบการณ์จัดสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมเด็กได้ดี นักจิตวิทยาหลายท่านเชื่อว่าพัฒนาการของเด็กเริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์ของมารดาในขณะที่เด็กอยู่ในครรภ์ การเจริญเติบโตของสมองจะเจริญรวดเร็ว ดังนั้นในระยะเวลาตั้งครรภ์ “แม่” จึงเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดสำหรับลูก ถ้าแม่มีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจก็จะมีส่วนต่อพัฒนาการของลูกเป็นอย่างมาก เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้นพัฒนาการในช่วงก่อนวัยเรียนจะมีความหมาย และความสำคัญต่อชีวิตเด็กในช่วงต่อไป เพราะพัฒนาการจะตึมน้อยเพียงไรนั้น จะมีผลและเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อพัฒนาการด้านบุคลิกภาพของเด็ก ซึ่งแต่ละช่วงอายุจะมีแบบแผนพัฒนาการที่คล้ายคลึงกัน และเด็กแต่ละคนจะมีลักษณะเฉพาะรวมทั้งอัตราการเจริญเติบโตไม่เท่ากัน การสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีทั้งในบ้าน และที่โรงเรียนตลอดจนชุมชนที่อยู่รอบด้าน จะมีส่วนช่วยให้พัฒนาการของเด็กบรรลุวุฒิภาวะเร็วขึ้น(เขาวพา เดชะคุปต์, 2536)

1.3.1 การอบรมเลี้ยงดูเด็ก : พัฒนาการด้านร่างกาย

Abraham Maslow (1968) ได้ศึกษาถึงความต้องการของมนุษย์ เขาเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนจะมีความต้องการแสวงหาสิ่งแปลกๆใหม่ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการให้กับตนเอง ซึ่งความต้องการนั้นเริ่มตั้งแต่ ความต้องการขั้นต่ำคือ ความต้องการทางด้านร่างกาย ความปลอดภัย ความรักและเป็นเจ้าของ ได้รับการยกย่องและบรรลุศักยภาพของตนเองอย่างแท้จริงซึ่งเป็นความต้องการขั้นสูงสุด แต่ทั้งนี้มนุษย์จะต้องมีการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานก่อน คือ ด้านร่างกาย จึงสามารถตอบสนองความต้องการขั้นสูงอื่นๆไปได้

วราภรณ์ รัทวิชัย (2535) กล่าวว่า การเตรียมพร้อมด้านร่างกายสำหรับเด็กปฐมวัย เป็นสิ่งจำเป็นลำดับแรก ความแข็งแรงของเด็กจะเป็นพื้นฐานในการเจริญเติบโตตลอดจนความพร้อมทางด้านอารมณ์ การเข้าสังคม และความคิดสติปัญญา ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญต่อการอบรมเลี้ยงดู และการเตรียมพร้อมทางด้านร่างกายก่อนอื่น เด็กในวัยปฐมวัยตั้งแต่แรกเกิดถึง 6 ปี เป็นวัยที่มีความต้องการ อาหารถูกสัดส่วนและปริมาณเพียงพอซึ่งทำให้ร่างกายเจริญเติบโตเต็มที่ เซลล์ร่างกายและเซลล์สมองของเด็กจะมีการพัฒนาอย่างสมบูรณ์ ดังนั้นกิจกรรมในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยโดยทั่วไปจะประกอบด้วย การจัดหาและให้อาหาร การเล่น การขับถ่าย การนอนหลับ และพักผ่อน การรักษาความสะอาดของร่างกาย และสร้างภูมิคุ้มกันโรค

Gesell (1941) อธิบายว่า พัฒนาการทั้งหมดปรากฏขึ้น เป็นรูปแบบที่แน่นอนและเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้น ซึ่งไม่เพียงแต่การเจริญเติบโตของร่างกาย (เนื้อเยื่อและอวัยวะ) นั้นแต่รวมไปถึงพฤติกรรมและหน้าที่ของสิ่งเหล่านั้นด้วย วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงองค์ประกอบอันดับที่รองที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการ สิ่งแวดล้อมเป็นเพียงองค์ประกอบที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาในด้านต่างๆ แต่ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดพัฒนาการขั้นนั้นๆ ถ้าภูมิภาวะยังไม่เกิดขึ้นสภาพแวดล้อมจะไม่มีอิทธิพลอะไรต่อพัฒนาการของเด็ก

สรุปได้ว่า การเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กจะมีลักษณะต่อเนื่องเป็นขั้นตอนและเป็นกระบวนการที่มีการประสานงานกันพร้อมกันไปหมดทางร่างกายและจิตใจ กล่าวคือ การเติบโตพัฒนาถึงขั้นใดจะต้องบรรลุมิติภาวะ (Maturity) ของความสามารถของขั้นนั้น รวมทั้งมีความพร้อม (Readiness) การเติบโตทางร่างกายและพัฒนาการทางอารมณ์และสติปัญญาจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างใกล้ชิด เพราะฉะนั้นการศึกษาพัฒนาการจะต้องศึกษาทั้งหมดมิใช่แยกศึกษาส่วนใดส่วนหนึ่ง

ลักษณะพัฒนาการและความต้องการด้านร่างกาย

ลักษณะพัฒนาการและความต้องการด้านร่างกายนั้น ทิศนา แรมมณีและคณะ (2536) ได้กล่าวว่า ลักษณะทางกายตามปกติของเด็กปฐมวัยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้านส่วนสูง น้ำหนัก และสัดส่วนของร่างกาย ในระยะแรกของชีวิตอวัยวะส่วนต่างๆกำลังอยู่ในระยะก่อตัวให้สมบูรณ์ เซลล์สมอง และระบบการทำงานของส่วนต่างๆของร่างกายต้องพัฒนาไปเรื่อยๆระยะหนึ่งจึงจะ

สมบูรณ์เต็มที่ พัฒนาการทางร่างกายมี 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ พัฒนาการทางสุขภาพ และ พัฒนาการทางการเคลื่อนไหว

1. พัฒนาการทางสุขภาพ ดัชนีสำคัญได้แก่ น้ำหนักและส่วนสูง เด็กควรมีน้ำหนักและส่วนสูงเหมาะสมกับวัย มีการเพิ่มน้ำหนักและส่วนสูงตามอัตราการเพิ่มโดยเฉลี่ยของเด็กในประเทศของตน

2. พัฒนาการทางการเคลื่อนไหว เด็กปฐมวัยจะพัฒนาความสามารถในการควบคุมการเคลื่อนไหวโดยเริ่มต้นจากส่วนบนของร่างกาย คือ ศีรษะไปสู่ลำตัว ขา และเท้า และเริ่มจากลำตัวไปยังแขนขา และไปสู่ปลายนิ้วมือ นิ้วเท้าตามลำดับ ตลอดจนเริ่มจาก การควบคุมกล้ามเนื้อมัดเล็ก นอกจากกล้ามเนื้อเพื่อการเคลื่อนไหวแล้ว เด็กยังพัฒนาความสามารถในการใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ ได้แก่ การมอง การชิม การดม และการลูบคลำสัมผัส

จากลักษณะพัฒนาการทางร่างกายดังกล่าวเพื่อจะส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย เด็กจะต้องได้รับอาหารที่มีประโยชน์ ได้ออกกำลังกายและพักผ่อนอย่างเพียงพอ ได้รับการดูแลร่างกายให้สะอาดถูกหลักสุขอนามัยเพื่อจะป้องกันการเจ็บป่วย การได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาดปลอดภัย ได้รับการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บและอุบัติเหตุต่างๆ ความต้องการทางร่างกาย ดังนี้

การให้อาหารที่มีประโยชน์

อาหารที่มีประโยชน์และปลอดภัยคือ อาหารที่มีสารอาหารครบ 5 ชนิดตามที่ร่างกายต้องการได้แก่

โปรตีน จะช่วยเสริมสร้างร่างกายให้สูงขึ้น น้ำหนักตัวเพิ่มขึ้น เช่น อาหารประเภท เนื้อ นม ไข่ ข้าว

แคลเซียม จะช่วยเสริมสร้างด้านโครงกระดูก เช่น อาหารประเภท นม ปลา ผักใบเขียว

เหล็ก จะช่วยเสริมสร้างเม็ดเลือดแดง ซึ่งเม็ดโลหิตจะเป็นตัวนำออกซิเจนไปเลี้ยงส่วนต่างๆของร่างกาย เช่น อาหารประเภทตับ ไข่แดง ผักที่มีใบสีเขียวแก่ เนื้อวัว

วิตามินต่างๆ จะช่วยเสริมสร้างกระบวนการสร้างความเจริญเติบโตให้แก่ร่างกาย เช่น ผลไม้สด ผักสด ดัปลั้วต่างๆ ผักใบเขียว

คาร์โบไฮเดรตและไขมัน จะทำให้ร่างกายมีพลังงานและความอบอุ่น เช่น อาหารประเภทข้าว อาหารจำพวกแป้ง

ดังนั้นการจัดอาหารให้เด็กควรยึดหลักอาหาร 5 หมู่ และคำนึงถึงความสะอาดด้วย

การเล่นของเด็ก

การเล่น คือ การเรียนรู้ของเด็กวัยอนุบาล เด็กจะมีความพอใจ สนุกในการได้เล่นและช่วยเหลือตัวเอง โดยพ่อแม่ช่วยจัดสถานที่ ความปลอดภัย มีขนาดพื้นที่กว้างพอ และมีอุปกรณ์การเล่นด้วย สิ่งสำคัญต้องฝึกให้เด็กรักษาตัวเองและผู้อื่นให้ปลอดภัยในการเล่น และมีกิจนิสัยที่ดีในการเล่น

การขับถ่าย

การนอนและการฝึกให้เด็กรู้จักการขับถ่าย มารดาควรดูแลอย่างใกล้ชิดสอนการขับถ่ายควบคู่ไปกับการปฏิบัติจริง มารดาจะฝึกได้ด้วยการเตือนให้เข้าห้องน้ำ และจัดการช่วยเหลือตัวเอง หลังจากเข้าห้องน้ำเสร็จ ไม่ควรแสดงการรังเกียจ ควรแสดงว่าเป็นเรื่องธรรมดาไม่ใช่เรื่องที่สกปรกน่ารังเกียจ

การนอนหลับพักผ่อน

การนอนหลับพักผ่อนเป็นสิ่งสำคัญของการเจริญเติบโต การพักผ่อนที่เพียงพอและเหมาะสมช่วยให้เด็กมีการพัฒนาได้ดี การพักผ่อนนั้นรวมถึงการฟังเพลง การฟังนิทาน การพักผ่อนหลังจากการเล่น ตลอดจนการนอนกลางวัน ซึ่งควรจะได้นอนประมาณวันละ 1 - 2 ชั่วโมง

การรักษาความสะอาดของร่างกาย

การรักษาความสะอาดของร่างกายควรฝึกเรื่อง การอาบน้ำ การใช้สบู การล้างมือก่อนหลังรับประทานอาหาร การแปรงฟันและการบ้วนปากหลังอาหาร การรักษาเครื่องแต่งกาย การช่วยเหลือตนเองในการแต่งกาย ซึ่งการฝึกควรให้เด็กทำจนเป็นนิสัย

การป้องกันโรคและอุบัติเหตุต่างๆ

การพาเด็กไปฉีดวัคซีนป้องกันตามกำหนดอายุ และการระมัดระวังอุบัติเหตุต่างๆภายในและภายนอกบ้าน เช่น การเก็บของเล่นหลังจากเลิกเล่นแล้ว การระวังอันตรายจากไฟฟ้าหรือของมีคมต่างๆ

1.3.2 การอบรมเลี้ยงดูเด็ก : การพัฒนาด้านอารมณ์จิตใจ

สุรางค์ ไคว้ตระกูล (2536) ได้กล่าวว่า อารมณ์มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตของเด็กทุกคน วัยอนุบาลเป็นระยะวิกฤตของพัฒนาการด้านอารมณ์จิตใจ การส่งเสริมและช่วยให้เด็กมีความสุข มีความปีติเบิกบานเป็นรากฐานสำคัญในการปรับตัวเวลาที่เป็นผู้ใหญ่ อารมณ์ของเด็กวัยนี้มักจะเป็นไปอย่างเปิดเผย การแสดงอารมณ์ของเด็กมักเกิดขึ้นอย่างปุบปับ กระทันหัน แต่มักจะเปลี่ยนง่าย อารมณ์ของเด็กวัยอนุบาลที่พบโดยทั่วไป คือ ความกลัว ความวิตกกังวล ความโกรธ ความอิจฉาริษยา รัก ำแรง แจ่มใส ซึ่งเด็กจะยังไม่รู้จักการควบคุมอารมณ์จึงมักเกิดปัญหาเกี่ยวกับการควบคุมอารมณ์นี้

วารภรณ์ รักวิจัย (2535) กล่าวว่า การแสดงอารมณ์จะพัฒนาขึ้นจากภูมิภาวะและการเรียนรู้ของเด็ก การแสดงออกทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยจะเปลี่ยนแปลงง่าย เป็นวัยเจ้าอารมณ์ เอาแต่ใจตนเอง จะสังเกตเห็นได้เมื่อเด็กมีอารมณ์หวาดกลัวสุดขีด อิจฉาริษยาอย่างไม่มีเหตุผล โกรธง่ายและไม่โห่ร้าย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอารมณ์ในเด็กแต่ละคนไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น การอบรมเลี้ยงดู สิ่งแวดล้อม สุขภาพกาย และสุขภาพทางด้านจิตใจ อารมณ์ที่มักเกิดขึ้นมากับเด็กวัยอนุบาลได้แก่

1. อารมณ์กลัว เกิดจากที่เด็กเกิดความรู้สึกขาดความปลอดภัย เนื่องจากถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพัง หรือเกิดจากสิ่งแวดล้อมประหลาดการณ์ที่เคยเกิดขึ้น และการฟังนิทานหรือคำบอกเล่าจากพ่อแม่ โดยที่พ่อแม่ไม่ตั้งใจหลอก เช่น กลัวความมืด กลัวผี กลัวความสูง ฯลฯ

2. อารมณ์โกรธ เด็กจะแสดงออกมาเมื่อเด็กต้องการจะเอาชนะสิ่งที่ทำให้เด็กโกรธได้แก่ การถูกขัดใจ การขัดแย้ง การถูกบังคับให้นั่งบนโถส้วม การถูกขัดขวางไม่ให้ทำในสิ่งที่กำลังทำอยู่ เมื่อโกรธเด็กจะแสดงออกมาโดยการร้องไห้ ร้องกรี๊ด กระตืบเท้า เตะ กระโดด ทูบตี นอนลงดินกับพื้น ทำร้ายตัวเอง โอดครวญ หน้านอง แต่ทั้งนี้อารมณ์และการแสดงออกจะเปลี่ยนไปเมื่อเด็กโตขึ้น

3. ความอิจฉาริษยา เป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อเด็กสูญเสียของรักหรือสิ่งที่รักถูกแย่งไป เช่น การอิจฉาน้องใหม่หรือสมาชิกใหม่ในครอบครัว อิจฉาเพื่อนบางคนที่คุณแสดงความรัก ซึ่งความอิจฉาจะแสดงออกมาในลักษณะของความโกรธโดยไม่มีเหตุผล

4. ความรัก เป็นการแสดงอารมณ์แห่งความสุข รักผู้อื่น รักสิ่งของ การที่เด็กแสดงความรักใคร่ก็ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของเด็กกับบุคคลนั้น ๆ เด็กแสดงความรักออกมาโดยการ

กอดรัด การจูบ การขยาก็อยู่ใกล้ๆ

Ausubel (1959) ได้จำแนกประเภทของอารมณ์ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. อารมณ์ดี
2. อารมณ์ไม่ดี

อารมณ์ดี แบ่งเป็น 4 อารมณ์ คือ รัก ตีใจ ขื่นหรือเบิกบาน และลงลารหรือเห็นใจ อารมณ์ต่างๆจะค่อยๆพัฒนาขึ้นตามลำดับโดยเด็กจะพัฒนาอารมณ์ตั้งแต่ เกิดจากการรักตนเองออกมาสู่คนใกล้ชิดที่สุดและกระจายออกไป ใน 2 เดือนแรกเด็กจะรู้จักอารมณ์ดีใจและปรากฏชัดเจนเมื่ออายุ 2 ปี เด็กเริ่มเกิดอารมณ์ขื่นหรือเบิกบานเมื่ออายุได้ 4 เดือนและอารมณ์เบิกบานนี้จะเกิดในเด็กเล็กมากกว่าเด็กโต ส่วนอารมณ์ลงลารเห็นใจจะเกิดเมื่ออายุประมาณ 2 ปี

อารมณ์ไม่ดี แบ่งเป็น 5 อารมณ์ คือ วิดกกังวล ก้าว โกรธและก้าวร้าว อิจฉาและริษยา ถูกทอดทิ้ง อารมณ์วิดกกังวลพัฒนาขึ้นจากความคับข้องใจในสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลมาจากความไม่มั่นใจตนเอง และอารมณ์ก้าวร้าวมักมีความวิตกกังวลแฝงอยู่ด้วย อารมณ์โกรธและก้าวร้าว มักจะเกิดคู่กัน อารมณ์อิจฉาและริษยาจะพบมากในเด็กที่ต้องมีการแข่งขันชิงดีกัน ส่วนอารมณ์ถูกทอดทิ้งถ้าเกิดกับเด็กจะเกิดผลต่อชีวิตและเกิดปัญหาต่างๆตามมา

ลักษณะพัฒนาการและความต้องการด้านอารมณ์จิตใจ

ทึคณา แชนมณึ และคณะ (2536) กล่าวว่่า ลักระณะพัฒนากการทางอารมณ์ของเด็กระทัอนให้เห็นถึงธรรมชาติของเด็กระทัอัยพัฒนากการอารมณ์ต่างๆเพิ่มขึน บางอารมณ์ก็จะเกิดขึนรุนแรงและถึกว่าเมื่อเด็กระัยเล็กระและลดลงเมื่อเด็กระโตขึน

พัฒนากการทางอารมณ์ของเด็กระมีดังนี

แรกเกิด	เด็กระเริ่มแสดงอารมณ์ด้วยการขึม และวิดกกังวล
3 - 6 เดือน	เด็กระมีอารมณ์กลัว เกลียค โกรธ ทุกระ วิดกกังวล ตีใจ เบิกบานรักระ
12 เดือน	เด็กระมีอารมณ์กลัว เกลียค โกรธ ทุกระ วิดกกังวล ตีใจ เบิกบานรักระ

- 18 เดือน เด็กมีอาการกลัว กลียศ โกรธ ทูธ วิดกกังวล ตีใจ เบิกบาน รักผู้ใหญ่ รักเด็ก
- 24 เดือน อาการของเด็กจะพัฒนาครบทุกอย่าง คือ กลัว กลียศ โกรธ อิจฉาริษยา วิดกกังวล ตีใจ รำเริง เบิกบาน รักผู้ใหญ่ รักเพื่อน

พัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กมีการพัฒนาตามวัย ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันไปในเด็กแต่ละคน ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องเข้าใจว่า ลักษณะพฤติกรรมทางอารมณ์ที่เด็กแสดงออกไปจนถึงลักษณะตามธรรมชาติที่เป็นไปตามวัยของเด็กหรือป่งถึงปัญหาบางอย่างของเด็กที่ต้องแก้ไข นอกจากนี้เด็กยังจำเป็นต้องได้รับการปกป้องคุ้มครองไม่ให้เกิดอารมณ์หวาดกลัวอย่างรุนแรง เพราะการได้รับความหวาดกลัวอย่างรุนแรงในวัยต้นของชีวิต ซึ่งเป็นวัยวิกฤติจะส่งผลถึงการชะงักของพัฒนาการด้านอื่นๆ หรือเกิดการถดถอยสู่พัฒนาการขั้นต่ำลงมา และการดูแลส่งเสริมให้เด็กมีอารมณ์ดีในเด็กปฐมวัยยังส่งผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพด้วย

1.3.3 การอบรมเลี้ยงดูเด็ก : การพัฒนาด้านสังคมและบุคลิกภาพ

Freud (1965) ได้เน้นถึงความสำคัญของวัย 5 ปีแรกของชีวิตว่า เป็นวัยที่สำคัญที่สุดของชีวิต เขาเชื่อว่าวัยนี้เป็นรากฐานของพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ และบุคคลที่มีความใกล้ชิดเด็กมากที่สุดคือ แม่ จะเป็นผู้มีอิทธิพลอย่างสูงต่อบุคลิกภาพและสุขภาพจิตของเด็ก

Freud ได้พัฒนาทฤษฎีที่เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กตั้งแต่เกิดถึงวัยรุ่น ชื่อว่า ทฤษฎีพัฒนาการทางเพศ (Psychosexual Development) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า พัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กแต่ละคน จะขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพของร่างกาย โยร่างกายจะเปลี่ยนแปลง ความพึงพอใจต่างๆเป็นระยะ ในช่วงอายุต่างกันถ้าเด็กผ่านแต่ละขั้นตอนของพัฒนาการโดยไม่มีปัญหาก็จะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีบุคลิกภาพที่ปกติ แต่ถ้าเด็กมีปัญหาในแต่ละขั้นตอนของพัฒนาการก็จะทำให้เกิดปัญหาที่สะสมและไปแสดงออกตอนโต นอกจากนี้ Freud ยังได้กล่าวถึงโครงสร้างของบุคลิกภาพ โดยแบ่งบุคลิกภาพออกเป็น 3 ส่วน คือ

อิด (Id) เป็นบุคลิกภาพที่เป็นจิตไร้สำนึกติดตัวเรามาตั้งแต่เกิด มีหลักการที่จะต้องสนองความต้องการของตนเองเท่านั้น เขาแต่ได้อย่างเดียวและจุดเป้าหมายของ อิด คือ หลักความพึงพอใจ (Pleasure Principle)

อีโก้ (Ego) เป็นส่วนของบุคลิกภาพที่พัฒนาจากการที่ทารกได้ติดต่อกับสัมพันธ์ หรือ มีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก บุคคลที่มีบุคลิกภาพปกติ คือ บุคคลที่อีโก้สามารถที่ปรับตัวให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการของ Id โลกภายนอก และ Super Ego โดยใช้หลักแห่งความเป็นจริง (Reality Principle)

ซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) เป็นส่วนที่มนุษย์พัฒนาขึ้นจากค่านิยมและมาตรฐานจริยธรรมของบิดามารดา โดยตั้งเป็นมาตรการความประพฤติที่เป็นเสียงของพ่อแม่ เช่น คอยบอกอะไรควรทำ หรือไม่ควรทำ หรือกฎเกณฑ์ที่พ่อแม่สอนให้ บุคคลที่มีบุคลิกภาพดี คือ บุคคลที่อีโก้ (Ego) สามารถปรับตัวให้เกิดความสมดุลระหว่างแรงขับตามความต้องการตามธรรมชาติของอิด (Id) กับมาตรฐานจริยธรรมของซูเปอร์อีโก้ (Super Ego)

Erikson (1963) ได้เน้นความสำคัญทางด้านสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมด้านจิตใจว่ามีบทบาทในการพัฒนาบุคลิกภาพมาก ในช่วงเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่กำลังเรียนรู้ สิ่งแวดล้อมต่างๆ รอบตัวเด็กเป็นสิ่งแปลกใหม่น่าตื่นเต้นสำหรับเด็ก บุคลิกภาพจะพัฒนาได้ดีหรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละช่วงอายุของเด็กได้ประสบสิ่งที่พึงพอใจตามขั้นพัฒนาการต่างๆ ของแต่ละวัยมากเพียงใด Erikson ได้พัฒนาทฤษฎีชื่อว่า ทฤษฎีจิตสังคม (Psychosocial Theory) แบ่งพัฒนาการทางบุคลิกภาพของคนเป็น 8 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นพัฒนาความไว้วางใจ หรือ ไม่ไว้วางใจในสภาพแวดล้อมหรือบุคคลรอบตัว
(Sense of Trust VS Sense of Mistrust) อยู่ในวัยแรกเกิด - 1 ปี

ทารก จะพัฒนาความรู้สึกว่าตนเป็นที่ยอมรับ และสามารถให้ความไว้วางใจเป็นมิตรกับคนอื่น วิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ เช่น การอุ้ม การให้อาหาร หรือวิธีการเลี้ยงดูต่างๆ จะส่งผลไปสู่บุคลิกภาพของความเป็นมิตร เปิดเผย และเชื่อถือไว้เนื้อเชื่อใจต่อสภาพแวดล้อมและบุคคลต่างๆ ถ้าเด็กไม่ได้รับความรักความอบอุ่นเพียงพอเด็กก็จะพัฒนาบุคลิกภาพของความตระหนักรู้ตัว ปกปิด ไม่ไว้วางใจใคร และมองโลกในแง่ร้าย

ขั้นที่ 2 ขั้นพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง หรือความละอายและความสงสัยไม่แน่ใจในตัวเอง (Sense of Autonomous VS. Sense of Shame and Doubt)

อยู่ในวัย 1-3 ปี เด็กวัยนี้เริ่มเรียนรู้ที่จะช่วยตัวเอง สามารถควบคุมตนเองและสิ่งแวดลอมรอบตัวได้ เด็กสามารถที่ทำงานต่างๆได้ เช่น หยิบอาหารเข้าปาก เดิน วิ่งหรือเล่นของเล่น ซึ่งถ้าพ่อแม่บังคับ หรือห้ามไม่ให้เด็กกระทำสิ่งใดด้วยตนเองหรือเข้มงวดเกินไปจะทำให้เด็กเกิดความสงสัยในความสามารถของตนเอง เกิดความละอายในสิ่งที่ตนกระทำ ซึ่งจะทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณไม่สามารถทำอะไรได้ถูกต้องและได้ผลเกิดข้อยกข้อบ่งผู้อื่น

ขั้นที่ 3 ขั้นพัฒนาความคิดริเริ่ม หรือความรู้สึกผิด (Sense of Initiative VS. Sense of Guilt) อยู่ในช่วงอายุ 3-6 ปี ในช่วงนี้จะมีภาวะกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆรอบๆตัว เด็กมีการเลียนแบบผู้ที่อยู่ใกล้ชิดหรือสิ่งแวดลอมที่ตนรับรู้ เด็กเริ่มเรียนรู้และยอมรับค่านิยมของครอบครัวและสิ่งที่ถ่ายทอดสู่เด็ก ถ้าเด็กไม่มีอิสระในการค้นหา ก็จะส่งผลไปสู่ความคับข้องใจที่ไม่สามารถเรียนรู้ในสิ่งที่ตนอยากทำ ซึ่งจะส่งผลต่อจิตใจของเด็กและความรู้สึกผิดติดตัว

ขั้นที่ 4 ขั้นพัฒนาความขยันขันแข็ง หรือความรู้สึกด้อย (Sense of Industry VS. Sense of Inferiority) อยู่ในช่วงอายุ 6-11 ปี เด็กวัยนี้เริ่มเข้าสู่สังคมภายนอกอย่างเต็มที่ คือ สังคมโรงเรียน เด็กจะทุ่มเทความสามารถเพื่อทำงานต่างๆ เด็กต้องการทำสิ่งต่างๆให้บรรลุความสำเร็จ เด็กจะพยายามแข่งขันเพื่อความสำเร็จซึ่งจะทำให้เด็กเกิดความขยันขันแข็ง แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าเด็กประสบความล้มเหลวทุกครั้งในงานหรือสิ่งที่ตนทำเด็กจะเกิดปมด้อย เกิดความท้อถอยที่จะทำสิ่งใหม่ต่อไป หลังจากขั้นที่ 4 แล้วเด็กก็จะพัฒนาต่อไปจนถึงผู้ใหญ่

ลักษณะพัฒนาการและความต้องการด้านสังคมและบุคลิกภาพ

พัฒนาการทางสังคม หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่และเพื่อนร่วมวัยในระยะแรกของวัยอนุบาล เด็กมีลักษณะยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง มักชอบเล่นคนเดียว ทำงานคนเดียว หรืออาจต้องการให้ตนเป็นใหญ่ในการทำงานหรือการเล่น และชอบให้ตนเป็นที่ยอมรับ ผลงานตนเป็นที่ชมเชย เมื่อเด็กได้พบปะบุคคลอื่นที่ไม่ใช่บุคคลในครอบครัวและเริ่มแยกจากพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็ก เราจะต้องปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ซึ่งทำให้เด็กเริ่มให้ความสำคัญและเห็นอกเห็นใจผู้อื่นมากขึ้น

พัฒนาการทางสังคมของเด็กจะมีกระบวนการเป็นขั้นตอนตามลำดับอายุ เด็กไม่ว่าอยู่ในวัฒนธรรมหรือในสังคมที่แตกต่างกัน ก็จะมีพัฒนาการทางสังคมเป็นขั้นตอนเหมือนกัน ที่แตกต่างกัน คือ เนื้อหาของทักษะสังคมนั้นๆ เช่น การกินอยู่ การแต่งตัว ศาลนา

พัฒนาการทางสังคม มีขั้นตอนการพัฒนาตามอายุดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 เด็กเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

แรกเกิด - 3 เดือน เด็กสามารถมองเห็นหน้าคนในระยะห่างประมาณ 9 นิ้ว อายุ 2 สัปดาห์ขึ้นไปเด็กจะจ้องหน้าแม่หรือผู้ให้นม อายุระหว่าง 4 -6 สัปดาห์ เด็กเริ่มยิ้มแสดงความพึงพอใจ

3 เดือน เด็กเริ่มจำหน้าแม่ผู้ให้นมได้ดี เวลาผู้ใหญ่พูดคุยด้วยจะส่งเสียงและชอบที่จะส่งเสียงคุยกับผู้ใหญ่

6 เดือน เด็กรู้จักวิธีทำให้ผู้ใหญ่สนใจ เช่น ทำเสียงไอ ส่งยิ้มด้วย

ขั้นที่ 2 เด็กเรียนรู้ว่าตนเป็นสมาชิกของสังคม

9 เดือน เด็กจำหน้าบุคคลที่คุ้นเคย ซึ่งมักเป็นคนในครอบครัวและจะกลัวคนแปลกหน้าที่ไม่รู้จักมาก่อน เริ่มเล่นเกมง่ายๆ ได้ เช่น จ๊ะเอ๋ ตบแมลง ฯลฯ

ขั้นที่ 3 เด็กเรียนรู้ที่จะร่วมมือกับผู้อื่น

12 เดือน เด็กเข้าใจคำสั่งและปฏิบัติตามคำสั่งง่ายๆ ได้ ชอบเล่นเกมกับผู้ใหญ่สนใจสิ่งรอบตัวและจะหยิบของใส่ปาก

15 เดือน เด็กชอบที่จะเลียนแบบผู้ใหญ่และชอบช่วยเหลือผู้ใหญ่ทำงาน เริ่มแสดงความอิจฉาจากอาการโกรธหรือร้องไห้ เริ่มมีความรู้สึกแข่งขันเมื่อเล่นกับพี่ๆ ที่โตกว่า คืบหน้าจากก้าวได้

2 ปี ชอบเล่นใกล้ๆ เด็กอื่นแต่ไม่ได้เล่นด้วยกัน เริ่มหวงของ แสดงความสนใจของเด็กที่ร้องไห้หรือเจ็บปวด รับประทานอาหารได้ด้วยตนเอง สนใจกิจกรรมของผู้ใหญ่และชอบเลียนแบบ

3 ปี เริ่มเล่นกับเด็กอื่น และขอมแบ่งของเล่นกับเพื่อน สามารถรอคอยให้ถึงคราวของตนได้ แสดงความรักใคร่รื่องๆ ที่เล็กกว่า สามารถช่วยเหลือทำงานบ้านเล็กๆ น้อยๆ

4 ปี ชอบเล่นร่วมกับเด็กอื่น แต่พฤติกรรมไม่คงที่ บางครั้งก็เล่นร่วมมือดี บางครั้งก็ก้าวร้าวรังแกเพื่อน แสดงกิริยาโกรธเมื่อถูกขัดใจ สนใจกิจกรรมของผู้ใหญ่และอยากจะทำด้วย

5-6 ปี เล่นร่วมมือกับเพื่อนได้ดี เข้าใจกฎเกณฑ์และกติกาของการเล่น เข้าใจชายชวา เมื่อวาน พุงนี้ สนใจที่จะรู้จักอายุ ชื่อของผู้ใหญ่และเด็กอื่น รู้จักรสหวาน เค็ม เปรี้ยว ชม สนใจสิ่งที่เกิดขึ้นในบ้านและในชุมชน สามารถทำงานบ้านง่ายๆด้วยความตั้งใจ เริ่มแสดงกิริยาอาการชัดเจนไม่พอใจ เช่น ถ้าถูกลังให้ทำสิ่งที่ไม่พอใจ ก็แก้งทำซ้าๆ รู้จักคิดกติกาหรือวิธีเล่นเกมใหม่ได้

6 ปี เด็กวัยนี้มีพัฒนาการทางอารมณ์ จิตใจและสังคม จะมีลักษณะยิ้มแย้มแจ่มใส มีความสุขและมีความสามารถ ดังนี้

1. สามารถมีปฏิสัมพันธ์และสื่อสารกับผู้อื่นได้ดี
2. สามารถแบ่งปัน รอคอย และยอมรับกติกา กฎเกณฑ์
3. สามารถช่วยตัวเองได้ เช่น อาบน้ำ แต่งตัว รับประทานอาหาร เข้าห้องน้ำได้เอง และช่วยเหลืองานเล็กๆน้อยๆได้

นอกจากนี้ สุรางค์ จันทร์ธอม (2524) ได้กล่าวถึง ลักษณะของบุคลิกภาพของเด็กที่จะช่วยให้เด็กอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ดังนี้

1. ความสุภาพเรียบร้อยทั้งกิริยาและมารยาทตลอดจนวาจาที่แสดงออก เพราะความสุภาพเรียบร้อยเป็นเสน่ห์แก่ผู้พบเห็น ทำให้ผู้อื่นอยากรู้จักและพูดจาด้วย
2. ความร่าเริงแจ่มใส คือ เป็นคนมีอารมณ์ดี จิตใจดี เข้ากับผู้อื่นได้ง่าย
3. ความเห็นอกเห็นใจเมื่อคนอื่นได้รับความทุกข์
4. ความกระตือรือร้น เมื่อได้รับมอบหมายหน้าที่จากครูหรือพ่อแม่
5. ความไม่เห็นแก่ตัว โดยการไม่เอารอดเอาเปรียบผู้อื่น
6. ความเชื่อมั่นในตัวเองและเป็นตัวของตัวเอง กล้าที่จะทำสิ่งต่างๆไม่ฟังหาผู้อื่น รู้จักช่วยเหลือตัวเองในสถานการณ์ที่คับขัน
7. ความซื่อสัตย์สุจริต

1.3.4 การอบรมเลี้ยงดูเด็ก : การพัฒนาด้านสติปัญญา

Piaget (1969) นักทฤษฎีคนสำคัญที่พัฒนาทางด้านความคิด ทฤษฎีการคิด (Cognitive Theories) ที่สำคัญคือ ทฤษฎีการพัฒนาทางสติปัญญา ซึ่งมีความเชื่อพื้นฐานว่า พฤติกรรมเกิดจาก วุฒิภาวะ (Maturation) , ประสบการณ์สะสม (Experience) , การถ่ายทอดจากสังคม (Social Transmission) และกฎของความสมดุล (Equilibration)

Piaget อธิบายว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมวุฒิภาวะ ซึ่งจะพัฒนาขึ้นตามลำดับอายุตามประสบการณ์ที่ได้รับและค่านิยมที่ถ่ายทอดมาจากสังคม และเขายังเชื่อว่า พฤติกรรมเกิดขึ้นเพื่อปรับโครงสร้างความคิดความเข้าใจให้เกิดความสมดุล กับสภาพแวดล้อม Piaget ถือว่า มนุษย์เรามีแนวโน้มพื้นฐานที่ติดตัวมาแต่กำเนิด 2 ชนิด คือ

1.การจัดและรวบรวม (Organization) หมายถึง การจัดและรวบรวมกระบวนการต่างๆภายในเข้าเป็นระบบอย่างต่อเนื่องและเป็นระเบียบ และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างตลอดเวลารอบที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

2.การปรับตัว (Adaptation) หมายถึง การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่ออยู่ในสภาพสมดุล โดยมีกระบวนการ 2 อย่าง เข้ามาเกี่ยวข้อง คือ

2.1 การซึมซับประสบการณ์ (Assimilation) เกิดจากเมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมก็จะซึมซับประสบการณ์ใหม่ให้รวมเข้าอยู่ในโครงสร้างสติปัญญา (Cognitive Structure)

2.2 การปรับโครงสร้างทางชีวปัญญา (Accommodation) คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของชีวปัญญาที่มีอยู่แล้วให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมหรือประสบการณ์ใหม่ หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงความคิดเดิมให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมใหม่

พัฒนาการทางสติปัญญา ตามทฤษฎีของเพียเจต์เป็นไปตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1.ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage) เริ่มตั้งแต่แรกเกิด - 2 ปี เป็นขั้นที่เด็กเรียนรู้โดยใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ เช่น ปาก หู ตา เด็กเรียนรู้จากการสัมผัสจับต้อง สิ่งแวดล้อมรอบตัว

2. ขั้นความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการ (Pre-operational Stage)

เริ่มเมื่ออายุ 2-6 ปี เด็กเริ่มเรียนรู้ภาษาพูดและเข้าใจสัญลักษณ์ หรือใช้เครื่องหมายท่าทางในการสื่อความหมาย เด็กเริ่มพัฒนาความสามารถในการรู้จักสิ่งที่เป็นตัวแทน (Representation) ในระยะนี้โครงสร้างทางสติปัญญาจะเป็นแบบง่าย ๆ การรับรู้ดีขึ้น และเด็กจะมีความเชื่อในความคิดของตนอย่างมาก เนื่องจากมีการยึดตนเองเป็นจุดศูนย์กลางอยู่มาก (Egocentric) เด็กสามารถเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ และมีปฏิกิริยาต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว แต่เด็กวัยนี้ยังไม่สามารถคิดย้อนกลับได้

3. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบรูปธรรม (Concrete Operation Stage) อยู่ในช่วง 7 - 11 ปี เด็กสามารถรับรู้เกี่ยวกับรูปธรรมได้ดี สามารถใช้เหตุผลกับสิ่งที่เห็นได้ เริ่มรู้จักสร้างกฎเกณฑ์ จัดหมวดหมู่ แบ่งพวก และเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ได้ดีขึ้น เริ่มคิดเป็นนามธรรมได้บ้าง

4. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบนามธรรม (Formal Operation Stage)

ช่วงอายุ 11 - 15 ปี เป็นช่วงที่เด็กสามารถรู้จักคิดหาเหตุผลอย่างมีระบบ และเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรมได้ดีขึ้น สามารถคาดคะเน ตั้งสมมุติฐาน และแก้ปัญหาก็ได้ มีความคิดหาเหตุผลแบบตรรกศาสตร์ เป็นขั้นเกิดพัฒนาการทางสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ เด็กวัยนี้จะมีความคิดเท่าผู้ใหญ่ แตกต่างกันทางคุณภาพ เนื่องจากมีประสบการณ์ต่างกัน

Bruner (1966) เชื่อว่า การเรียนรู้ของเด็กเกิดจากกระบวนการการทำงานภายในอินทรีย์ (Organism) ซึ่งสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมแวดล้อมมีผลต่อความงอกงามทางสติปัญญาของเด็ก

ขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาและการคิดแบ่งออกเป็น 3 ขั้น คือ

1. ขั้นการเรียนรู้ด้วยการกระทำ (Enactive Stage) เป็นขั้นที่เด็กเรียนรู้ด้วยการกระทำ (Learning by Doing) มากที่สุด

2. ขั้นการเรียนรู้ด้วยภาพและจินตนาการ (Iconic Stage) ในวัยนี้เด็กจะเกี่ยวข้องกับความเป็นจริงมากขึ้น และเกิดความคิดจากการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ อาจมีจินตนาการบ้างแต่ยังไม่สามารถคิดได้ลึกซึ้ง

3. ขั้นเรียนรู้ด้วยสัญลักษณ์ (Symbolic Stage) เป็นขั้นพัฒนาการสูงสุดของบรูเนอร์ เด็กสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งของ สามารถเกิดความคิดรวบยอดในสิ่งต่างๆ ที่ไม่จับต้องได้

ขั้นพัฒนาการโครงสร้างทางสติปัญญา จะพัฒนาเป็นไปตามลำดับขั้น ไม่มีการข้ามขั้นหรือย้อนกลับ ซึ่งพัฒนาการในระยะแรกจะเป็นพื้นฐานของพัฒนาการขั้นต่อไป

ลักษณะพัฒนาการและความต้องการด้านสติปัญญา

ทศนา แชมมณี และคณะ (2536) ได้กล่าวถึง พัฒนาการทางสติปัญญาในเด็กปฐมวัย มี 2 ด้าน คือ พัฒนาการทางการเรียนรู้และการปรับตัว และพัฒนาการทางภาษา ในช่วงระยะเวลาแรกเกิด - 6 ปีของชีวิต เด็กจะมีพัฒนาการได้ดีและรวดเร็ว สามารถเรียนรู้ประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อม การพัฒนาทางภาษาเป็นสื่อช่วยให้เด็กใช้ความคิดเหตุผลจินตนาการ เด็กเริ่มคิดถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมมากขึ้น

ลักษณะพัฒนาการของเด็กทั้ง 2 ด้าน สามารถพัฒนาตามลำดับของอายุตั้งแต่แรกเกิด - 6 ปี มีดังนี้

อายุ	พัฒนาการการเรียนรู้และปรับตัว	พัฒนาการทางภาษาด้านการฟังและการพูด
แรกเกิด	เด็กสนใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว เอง รับรู้จากการมองเห็น ได้กลิ่น การสัมผัส	เปล่งเสียงธรรมชาติโดยไม่มี ความหมาย เช่น อ้อแอ้ จาม เรอ และเล่นเสียงเมื่อมีคน หยอกล้อ
3 - 6 เดือน	มองตามสิ่งที่เคลื่อนไหว มอง หน้าคน ยิ้มได้ มีปฏิกิริยาต่อ เสียง หยิบของเข้าปากได้	ชอบเล่นเสียงและทำเสียงตอบ ผู้อื่น หยุดฟังขณะที่ผู้อื่นทำ เสียงพูดด้วย
6 - 9 เดือน	หยิบของด้วยนิ้ว ย้ายของจาก มือหนึ่งไปอีกหนึ่งได้ เริ่มกลัว คนแปลกหน้า	หัวเราะลงลูกคอ เล่นกับแม่ ถ้า ไม่พอใจก็ร้องกรี๊ดกร๊าด เล่น เสียง เซ่า เออ เกอ เดอ

อายุ	พัฒนาการเขียนรู้และ การปรับตัว	พัฒนาการทางภาษาด้านการ ฟังและการพูด
9 - 12 เดือน	สำรวจทุกสิ่ง และ จับ หยิบ ของ เข้าปาก ใช้ของสองชิ้นมาเกาะ กันได้	เขียนเสียงผู้ใหญ่และออกเสียง ซ้ำ "มัม มัม "
12 - 18 เดือน	หาของที่ซ่อนได้ ใส่ของลงกล่อง	เริ่มเข้าใจความหมายคำ เช่น "ส่งของให้แม่" ออกเสียงคำที่มี ความหมาย 1-2 คำเช่น "แม่" "บ๊าย บาย"
18 - 24 เดือน	เขียนเส้นบนกระดาษพื้นทราย ชื่อวัยวะตนเองและผู้อื่นได้	พูดได้ 6 - 20 คำ
2 - 3 ปี	เขียนวงกลมบนกระดาษหรือ พื้นทราย ต่อบล็อก 3 ก้อนได้ สอบถาม "อะไร" "ทำไม"	พูดได้ 50 คำ และพูดประโยค สั้นๆได้ เริ่มใช้คำแทนตัวเอง และตั้งคำถาม
4 - 5 ปี	ช่างซักถาม วาดรูปคนได้ 2-3 ส่วน ลากเส้นเป็นรูปสาม เหลี่ยม, สี่เหลี่ยม, รั้วจักสี่ด้าน,	พูดสนทนา ได้ตอบได้ดี สามารถนับนิ้วมือ ขอบฟัง นิทาน คำคล้องจอง เรื่องเล่า
5 - 6 ปี	ช่างซักถาม วาดรูปคนได้ 4-5 ส่วน ชอบเรื่องจริง ยังไม่เข้าใจ เวลา เริ่มเข้าใจภาษาพูดกับตัว หนังสือ	ชอบแสดงออก สามารถพูดคุย เล่าเรื่องที่ตนสนใจ ซักถามและ ต้องการคำตอบ

พัฒนาการทางภาษาด้านการอ่าน

พฤติกรรมกรรมการอ่านตามธรรมชาติของเด็กปฐมวัย คือการเลียนแบบการอ่านของผู้ใหญ่ในลักษณะต่อไปนี้

1. อ่านโดยการจำลองที่ผู้ใหญ่อ่านให้ฟัง เมื่อเด็กฟังข้อความ เรื่องราวจากที่ผู้ใหญ่อ่าน เด็กจะทำท่าอ่านโดยพูดคำที่จำได้
2. อ่านโดยอาศัยภาพ เด็กอ่านโดยอาศัยภาพในการเดาข้อความในขณะอ่านเด็กจะดูภาพและอาจชี้ข้อความที่เขาประทับใจเป็นครั้งคราวโดยเฉพาะถ้าเป็นข้อความที่สัมพันธ์กับภาพ
3. อ่านโดยการเดาเนื้อหา เด็กรู้ว่าเนื้อหาควรเป็นไปในทำนองใด อะไรควรคู่กับอะไร เขาจะทำท่าอ่านโดยอาศัยความรู้เดิมในการเดา

พัฒนาการทางภาษาทางการเขียน

พฤติกรรมด้านการเขียนตามธรรมชาติเด็กปฐมวัย อาจจัดได้ 7 ลักษณะดังนี้

1. วาดแทนเขียน เด็กสื่อความคิดโดยการวาดแทนการเขียน
2. ขีดเขียนแทนการเขียน เด็กจะพยายามเขียนหนังสือแบบผู้ใหญ่แต่การเขียนของเด็กคือการขีดเขียน ในระยะแรกเด็กจะขีดเขียนไปทั่วหน้ากระดาษ ต่อมาจะเริ่มพัฒนาขีดเขียนจากซ้ายไปขวา และดูคล้ายกับตัวหนังสือมากขึ้นเขียนโดยการทำเครื่องหมายคล้ายตัวหนังสือ เด็กพยายามเขียนตัวหนังสือคล้ายตัวอักษร ซึ่งบางตัวก็มีลักษณะเหมือนตัวอักษร บางตัวก็ไม่เหมือนแต่เป็นรูปร่างตัวอักษรที่เด็กคิดขึ้นเอง
 1. เขียนตัวอักษรที่ตนเองรู้จักด้วยการคิดขึ้นเอง เด็กอาจจะเขียนคำที่เขียนได้แล้ว เช่น ชื่อของตัวเองแต่ลักษณะที่เขียนจะวางสลับตัวอักษรหรือเขียนตัวอักษรกลับ
 2. คัดลอกตัวอักษร เด็กคัดลอกตัวอักษรที่เห็นจากสิ่งต่างๆรอบตัวหรือบอกข้อความให้ผู้ใหญ่เขียนและนำมาคัดลอกตาม บางครั้งอาจจะคัดลอกหมดทุกตัวหรือเฉพาะบางคำที่ต้องการนำมาผสมกับ คำที่เขียนได้แล้ว
3. เขียนโดยสะกดขึ้นมาเอง เด็กจะคิดคำสะกดขึ้นมาเองเมื่อเขาไม่ทราบวิธีสะกดแบบผู้ใหญ่
4. เขียนสะกดคำได้ใกล้เคียงหรือเหมือนกับวิธีสะกดของผู้ใหญ่ โดยที่เขาผสมพยัญชนะหรือสระตามเสียงที่เขาได้ยิน

1.4 หลักและวิธีส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก

ทิตนา แชมมณี และคณะ (2536)กล่าวว่า การที่เด็กจะมีการเจริญเติบโตอย่างเหมาะสม จำต้องได้รับการพัฒนาในทุกด้านอย่างครอบคลุม ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ คุณธรรม บุคลิกภาพ สังคม และสติปัญญา เนื่องจากพัฒนาการทุกด้านมีความสัมพันธ์กัน และส่งผลกระทบต่อกันและกัน ดังนั้นการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก ผู้ปกครองควรมีบทบาท ดังนี้

1. หลักและวิธีส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย

1) การให้เด็กรับประทานอาหารที่สะอาดปลอดภัยจากเชื้อโรค มีปริมาณคุณค่า และรสชาติที่เหมาะสมจะช่วยให้เด็กเจริญเติบโตตามวัยอย่างเหมาะสม

2) การฝึกให้เด็กช่วยตัวเองในการรับประทานอาหาร และมีสุขนิสัยที่ดีที่รับประทานอาหารที่เป็นเวลา เป็นที่ และมีมารยาทในการรับประทานอาหาร จะทำให้เด็กมีสุขภาพดี และมีระเบียบ

3) การฝึกให้เด็กตัดสินใจบริโภคอย่างฉลาด

4) การให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การมอง การฟัง การดม การชิม และการลูบคลำสัมผัส จะช่วยให้ประสาทส่วนนั้นพัฒนา ตลอดจนช่วยกระตุ้นให้สมองมีการเจริญเติบโตได้ดีด้วย

5) การให้เด็กได้เล่นออกกำลังกายอย่างเพียงพอ มีโอกาสได้พัฒนาทั้งกล้ามเนื้อมัดใหญ่และกล้ามเนื้อมัดเล็ก

1) การให้เด็กมีกิจกรรมที่เคลื่อนไหว

2) การกิน การเล่นออกกำลังกาย พักผ่อนนอนหลับอย่างพอเหมาะพอดี จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของเด็ก และฝึกสุขนิสัยที่ดีให้กับเด็ก

3) การจัดที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มของใช้ และสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและถูกสุขลักษณะ

4) การสังเกตความผิดปกติของเด็ก การขอคำปรึกษา เพื่อป้องกันหรือแก้ไขความผิดปกติของเด็กตั้งแต่แรกเริ่ม

5) การพาเด็กไปรับบริการสุขภาพอนามัย รับภูมิคุ้มกันโรค และตรวจลอบพัฒนาการเด็ก

6) การฝึกให้เด็กรู้จักป้องกันตัวเองจากโรคภัยต่างๆ การให้การดูแลรักษาพยาบาล
 ขั้นต้นแก่เด็กเมื่อเจ็บป่วยอย่างถูกวิธี ตั้งแต่เนิ่น ๆ รวมทั้งการป้องกันและดูแลเด็กให้ปลอดภัยจาก
 อุบัติเหตุและสารพิษต่างๆ

2. หลักและวิธีการส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์ คุณธรรม

1) การส่งเสริมให้เด็กเล่นอย่างอิสระและเหมาะสมกับวัยจะช่วยให้เด็กมีอารมณ์สำราญ
 แจ่มใสและเป็นมิตร

2) การส่งเสริมให้เด็กมีสุนทรียภาพ ราบรื่นในความงามและการแสดงออก จะช่วย
 พัฒนาเด็กให้เป็นผู้มีความละเอียดอ่อนเห็นคุณค่าของบุคคล และสิ่งต่างๆรอบตัว

3) การเลี้ยงดูไม่ให้เด็กเกิดความคับข้องใจต่างๆ การจัดสภาพแวดล้อมที่กันเด็กออก
 จากการทำลายสิ่งของ หรือทำร้ายบุคคลเมื่อโกรธ และการจัดโอกาสให้เด็กระบายอารมณ์ในทางที่
 เหมาะสม จะช่วยให้เด็กพัฒนาความสามารถในการควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น

4) การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยความรักเอาใจใส่ ไม่ให้เด็กตกอยู่ในสภาพวิตกกังวลหรือ
 หวาดกลัวอย่างรุนแรง จะช่วยสร้างความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัยให้แก่เด็ก

5) การทำตนเป็นแบบอย่างให้เด็กปฏิบัติตาม คำสอนของพระพุทธศาสนามาคือ ทำดี
 เว้นชั่ว และฝึกสติภาวนา เพื่อทำใจให้บริสุทธิ์ สามารถพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับตัวเด็ก
 คุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้กับเด็ก ได้แก่ การมีวินัย มีสติ กตัญญู เมตตา อุตุน ซื่อสัตย์ ซын
 ไม่เห็นแก่ตัว

6) การให้เห็นแบบอย่างที่ดี การเป็นตัวอย่างที่ดี และการปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตร
 ต่อเด็ก เป็นวิธีส่งเสริมคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับเด็ก

7) การปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็ก จำเป็นต้องคำนึงถึง อุปนิสัยและพื้นฐานของ
 ผู้เรียนและใช้กลวิธีการสอนที่หลากหลายผสมผสานกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างดี

3. หลักและวิธีการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมและบุคลิกภาพ

1) การแสดงความรัก ความห่วงใยเด็กอย่างใกล้ชิด และการปฏิบัติต่อเด็กอย่าง
 เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะที่แตกต่างของเด็กแต่ละคน ช่วยให้มีสุขภาพจิตดี เกิดความมั่นคง
 ทางจิตใจ เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี

2) การเลี้ยงดูในบรรยากาศของความสัมพันธ์อันที่ญาติมิตร และสนับสนุนให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์อันที่ญาติมิตร จะสร้างพรรคเด็กและสังคมที่มีความอบอุ่น เป็นมิตร เอื้อเฟื้อและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

3) การที่สมาชิกในครอบครัวมีความรัก ช่วยเหลือกัน และแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี จะช่วยให้เด็กเกิดทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

4) การให้โอกาสเด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลต่างๆ ที่ละน้อย โดยเริ่มจากบุคคลใกล้ชิดตัวไปสู่ไกลตัว

5) การฝึกให้เด็กช่วยตัวเองเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวัน และช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว เป็นการให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและผู้อื่น รวมทั้งพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบและความร่วมมือกับบุคคลอื่น

6) การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และการปฏิบัติต่อเด็กอย่างมีเหตุผล สามารถช่วยพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ

7) การให้อิสระแก่เด็กในการเป็นตัวของตัวเอง และฝึกให้แสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะควบคุมความสมดุลระหว่างเอกลักษณ์ของตนกับสังคม

8) การส่งเสริมให้เด็กเล่นและทำกิจกรรมต่างๆ จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ทักษะทางสังคมที่จำเป็น

4. หลักและวิธีส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญา

1) การจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของเด็ก

2) ระยะ 6 ปีแรกของชีวิตเป็นระยะที่สมองมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว การได้รับอาหารที่มีประโยชน์อย่างเพียงพอ การออกกำลังกายปลอดภัยใช้สารพิษและการกระทบกระเทือนทางลมอ การได้รับการกระตุ้นประสาทสัมผัสทั้ง 5 อย่างเพียงพอ จะช่วยให้สมองของเด็กมีการพัฒนาอย่างเหมาะสมกับวัย

3) เด็กมีธรรมชาติหรือความต้องการอยากรู้อยากเห็น อยากรู้อยากเข้าใจสิ่งต่างๆ รอบตัว และอยู่ในขั้นพัฒนาการการเรียนรู้โดยผ่านประสาทสัมผัสต่างๆ การส่งเสริมให้เด็กได้รับรู้สิ่งเร้าต่างๆ อย่างหลากหลาย การให้เด็กมีประสบการณ์ที่กว้างขวาง การให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับ

บุคคลหลายวัยหลายระดับ การกระตุ้นและการตอบสนองความสนใจของเด็ก การส่งเสริมความสนใจของเด็ก จึงเป็นสิ่งสำคัญที่เปลี่ยนแปลงเพื่อช่วยพัฒนาความคิดความเข้าใจ และปรับขยายโครงสร้างทางสติปัญญาของเด็ก

4) เด็กมีการเรียนรู้ภาษาตั้งแต่ยังเป็นทารก การมีปฏิสัมพันธ์กับเด็ก พูดคุยกับเด็กบ่อยๆ รวมทั้งการเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางภาษาได้อย่างเหมาะสม

5) การหัดให้เด็กสะสมความรู้ หัดจดจำ หัดใช้ความรู้ หัดคิดและหัดทำ ความเข้าใจเป็นกระบวนการตามหลักเหตุผลที่ควรฝึกฝนให้แก่ผู้เรียน เพราะเป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้ในการแสวงหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ

6) การฝึกให้เด็กได้ช่วยเหลือตัวเอง ตัดสินใจด้วยตัวเอง ทำงานสำเร็จได้ด้วยตัวเอง เป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก

7) การสนับสนุนให้เด็กเล่นและทำงานเป็นกลุ่ม และการให้คำแนะนำที่เหมาะสมแก่เด็กสามารถช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กได้

1.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดู

นางลักษณ์ จินตนาติลล และคณะ (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็กของมารดาในเขต 11 จังหวัดภาคกลาง จำนวน 1000 คนที่มีบุตรอายุระหว่าง 2 - 5 ปี พบว่า วิธีการปฏิบัติตนของมารดาระหว่างตั้งครรภ์มารดาจะฝากครรภ์ในช่วง 3 เดือนแรกสูงกว่าระยะอื่น และมีการงดอาหารที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของบุตรในครรภ์ เมื่อถึงระยะเวลาคคลอดจะไปคลอดที่โรงพยาบาลและภายหลังคลอดนั้นมารดามีการใช้ยาตองเหล้าสูง ส่วนในเรื่องการให้อาหารทารก พบว่า การใช้แม่มีอัตราสูงและการให้นี้จะยาวนานจนกระทั่งบุตรอายุ 1 ปี และมีความถูกต้องเพิ่มขึ้นในระยะเวลาที่ให้อาหารเสริม ด้านการดูแลสุขภาพบุตรพบว่า มารดาส่วนใหญ่จะนำบุตรไปรับภูมิคุ้มกัน แต่มีทารกที่ได้ภูมิคุ้มกันครบตามกำหนดอายุจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งของทารกทั้งหมด และเมื่อบุตรเจ็บป่วยมารดาส่วนมากจะให้การดูแลเบื้องต้นได้ถูกต้องและพานบุตรไปรับการศึกษาจากแพทย์ ด้านการส่งเสริมพัฒนาการ พบว่า มารดาส่วนใหญ่ได้ให้โอกาสบุตรช่วยเหลือตนเองและคอยช่วยเหลือบ้างเมื่อจำเป็น แต่การฝึกงานตามพัฒนาการบางอย่างจะฝึกเร็วกว่าวุฒิภาวะ บางอย่างจะฝึกช้ากว่าวุฒิภาวะ

พจนา ภิรมย์ประเมศ (2532) ได้ศึกษาเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูกับพัฒนาการของเด็ก ก่อนวัยเรียน :ศึกษาเฉพาะกรณีสถานอนามัยเด็ก - กลาง นนทบุรี โดยใช้ตัวอย่างประชากร คือ มารดาของเด็กอายุระหว่าง 2 ปี 9 เดือน - 3 ปี 2 เดือน พบว่ามารดาของเด็กก่อนวัยเรียนมีบทบาท ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กมากที่สุด และมีบิดา ญาติผู้ใหญ่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดู

ในเด็กอายุ 2 ปี 9 เดือน - 2 ปี 11 เดือน พบว่าการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมพัฒนาการด้าน จิตใจ - สถิติปัญญา มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านความเข้าใจภาษาของเด็ก ส่วนการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายและอารมณ์ - สังคม ไม่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็ก และมารดาที่ประกอบอาชีพนอกบ้าน มีการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์ - สังคมดีกว่ามารดาที่ไม่ประกอบอาชีพ และอาชีพของมารดาที่แตกต่างกัน

เด็กจะมีพัฒนาการด้านความเข้าใจภาษาแตกต่างกัน แต่พัฒนาการด้านนิสัยส่วนตัวและสังคมไม่แตกต่างกัน การใช้กล้ามเนื้อเล็ก การปรับตัว และการเคลื่อนไหวโดยใช้กล้ามเนื้อใหญ่ไม่แตกต่างกัน และในด้านระดับการศึกษาพบว่าไม่มีความแตกต่างกันในการเลี้ยงดู ส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ - สถิติปัญญา ด้านอารมณ์ - สังคม ส่วนเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับต่ำ จะมีพัฒนาการด้านนิสัยส่วนตัวและสังคมดีกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับสูง

ในเด็กอายุ 3 ปี - 3 ปี 2 เดือน พบว่า การอบรมเลี้ยงดูของมารดาที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ-สถิติปัญญา อารมณ์-สังคม ไม่แตกต่างกันแม้ว่ามารดาจะประกอบอาชีพหรือไม่ประกอบอาชีพ ส่วนมารดาที่มีอาชีพต่างกันพบว่า เด็กมีพัฒนาการด้านนิสัยส่วนตัวและสังคม การใช้กล้ามเนื้อเล็กและการปรับตัว ความเข้าใจภาษา และการเคลื่อนไหวโดยใช้กล้ามเนื้อใหญ่แตกต่างกัน และมารดาที่มีการศึกษาสูงกว่าจะมีการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตใจ-สถิติปัญญาและอารมณ์-สังคม ดีกว่ามารดาที่มีระดับการศึกษาค่ำ และเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับสูงจะมีพัฒนาการด้านความเข้าใจภาษาดีกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ

พรวนา เดียวศิริทรัพย์ (2534) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูบุตรก่อนวัยเรียน ของมารดาที่ทำงานในสถานีโทรทัศน์ พบว่า มารดาที่ทำงานที่สถานีโทรทัศน์นั้น ในด้านพฤติกรรม การกินและการให้อาหารบุตร ช่วง 1 - 5 ปี มักยึดหลักความรู้จากแพทย์และบุคลากรทางสาธารณสุข และการปลุกฝังเกี่ยวกับอาหารจากผู้ใหญ่ มารดาส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องอาหารที่ถูกต้อง เช่น ห้ามกินอาหารรสจัดและอาหารที่ไม่มีประโยชน์ เช่น อาหารหมักดอง กาแฟ เหล้า ส่วนในเรื่อง

การให้ความรักความเข้าใจแก่บุตร หากเกิดปัญหา เช่น การเบื่ออาหาร มารดาจะค้นคว้าความรู้ เพื่อนำมาคิดวิธีฝึกสอนบุตร และยังคงสอนเรื่องสัญลักษณ์อื่นๆด้วย เช่น ให้ล้างมือก่อนและหลังกินอาหาร เคี้ยวอาหารให้ละเอียดก่อนกลืน ตลอดจนควบคุมพฤติกรรมของบุตรให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม และเสนอแนะวิธีการปลูกฝังพฤติกรรมการกินและการให้ความรักกับบุตร

อรัญญา รัตนมณี (2537) ได้ทำการศึกษาบทบาทของบิดาในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในเขตเมือง ผลการวิจัยพบว่า บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ปอย หรือเป็นประจำทั้ง 4 ด้าน คือ

1. การหาเลี้ยงครอบครัว บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำมากที่สุด ในเรื่องการเลี้ยงดูความสุส่วนตัวให้ลูก และทำงานงานพิเศษมากขึ้น

2. การส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ด้านร่างกาย บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำมากที่สุดคือ การดูแลและพยาบาลเมื่อลูกไม่สบาย การป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ การป้องกันอุบัติเหตุ ด้านสติปัญญา บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำที่สุดในเรื่องการตอบคำถามเมื่อลูกซักถาม ชักชวนให้ลูกดูสิ่งที่น่าสนใจและสนทนาซักถามเกี่ยวกับสิ่งที่ลูกพบเห็น ด้านอารมณ์ บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำที่สุดในเรื่อง การยกย่องชมเชยเมื่อลูกทำความดี ฝึกให้ลูกปฏิบัติสิ่งที่ดีงาม ด้านสังคม บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำที่สุดในเรื่องฝึกให้ลูกรู้จักแบ่งปัน สิ่งของ และรู้จักความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ

3. การเป็นสื่อกลางของครอบครัว บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำที่สุดในเรื่องการสร้างบรรยากาศที่เป็นสุขในครอบครัว และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว

4. การพัฒนาตนเองในการปฏิบัติตนเป็นบิดาที่ดี บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำที่สุดในเรื่องการพยายามเป็นแบบอย่างที่ดี และปรับปรุงนิสัยของตนเอง

สิ่งที่บิดาไม่ค่อยปฏิบัติ คือ การพาลูกไปเล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย และการร่วมวางแผนปรึกษาหารือหรือพูดคุยเรื่องการเลี้ยงดูลูกกับคนอื่นในครอบครัว หรือญาติผู้ใหญ่

2. ครอบครัวกับการอบรมเลี้ยงดู

2.1 ความหมายและความสำคัญของครอบครัว

ชนิษฐา วิเศษสาทร (2528) ได้กล่าวว่า ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนที่มารวมกันโดย

การสมรส การสืบสายโลหิต หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรม ซึ่งทำให้บุคคลเหล่านั้นอยู่รวมในบ้านเดียวกัน ครอบครัวแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) หมายถึง ครอบครัวขนาดเล็ก ประกอบด้วยบุคคลที่สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่สุด คือ ลามี ภรรยา และบุตร ซึ่งครอบครัวประเภทนี้มีแนวโน้มที่จะพบมากขึ้นในสังคม

2. ครอบครัวขยาย (Extended Family) หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยว และบุคคลอื่น เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ฯลฯ ซึ่งอาศัยอยู่บ้านเดียวกัน หรือเขตบ้านเดียวกัน ซึ่งครอบครัวประเภทนี้จะมีความรักความอบอุ่นแต่ขาดความเป็นอิสระ

กองวิชาการ กรมประชาสงเคราะห์ (2533) ได้กล่าวถึง ครอบครัวไทยในปัจจุบัน ไว้ดังนี้

1. ลักษณะครอบครัวขยายเปลี่ยนแปลงเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ได้ก่อให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวในการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน และทำให้บุตรหลานในครอบครัวขาดแบบอย่างที่ดีในการเรียนรู้ตามลักษณะกระบวนการอบรมทางสังคม (Socialization)

2. สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจบีบบังคับให้ผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้าน บทบาทของมารดาจึงเปลี่ยนไปจากการรับผิดชอบอบรมเลี้ยงดูบุตรในครอบครัว ปัจจุบันมารดาไม่สามารถทำหน้าที่ในการสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวได้ดีเท่าที่ควร

3. ครอบครัวไทยส่วนใหญ่ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจฐานะยากจน มีรายได้ไม่สัมพันธ์กับค่าครองชีพที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว รวมทั้งค่านิยมของวัฒนธรรมการบริโภคที่มีลักษณะวัตถุนิยมสูงขึ้นด้วย

4. สภาพวัฒนธรรมและค่านิยมการสร้างครอบครัวใหม่เปลี่ยนแปลง โดยการรับและเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตกอย่างไม่มีจรรยาบรรณ ความสัมพันธ์ทางเพศในหมู่วัยรุ่น และคนหนุ่มสาวมีลักษณะละเมียดเกินขอบเขตที่เหมาะสม ประกอบกับขาดความรู้ในการป้องกันตนเอง ก่อให้เกิด " ครอบครัวที่ตั้งขึ้นโดยบังเอิญ " หรือ " บิดา มารดา นอกสมรส "

1. ปัญหาการหย่าร้างในครอบครัวมีอัตราสูงมาก และยังมีผลให้เกิดปัญหามากขึ้นในอนาคต

2. ภาวะเด็กถูกทอดทิ้งตามสถานที่ต่างๆ

3. ภาวะการบีบรัดทางเศรษฐกิจของครอบครัวชนชั้นล่าง ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว

บุญลือ วันทายนต์ (2525 อ้างถึงใน ชนิษฐา วิเศษลาทร , 2528) ได้กล่าวถึง ลักษณะของครอบครัวไทยในปัจจุบัน ไว้ดังนี้

1. ครอบครัวไทยในปัจจุบัน เป็นครอบครัวสมัยใหม่แยกออกมาจากระบบครอบครัวขยาย ไปสู่ระบบครอบครัวเดี่ยว ซึ่งเป็นไปตามความเจริญของสังคม
2. ความผูกพันระหว่างสมาชิกของครอบครัวเสื่อมคลายลงโดยอิทธิพลของความเจริญทางเศรษฐกิจ นั่นคือ สมาชิกของครอบครัวต่างต้องไปประกอบธุรกิจการงานภายนอกบ้าน ทำให้ความใกล้ชิดระหว่างบิดามารดาและบุตรธิดา ซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัวเหินห่างไป
3. สมาชิกในครอบครัวมีอิสระมากขึ้น สมาชิกในครอบครัวมีสิทธิเท่าเทียมกัน เพราะต่างคนต่างเป็นแหล่งทรัพยากร และต่างช่วยกันหามาจุนเจือครอบครัว และมีผลประโยชน์ในทรัพยากรที่หามาได้ร่วมกัน
4. นิยมความสะดวกสบายต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของการดำรงชีพ จึงต้องหาสิ่งต่างๆ เหล่านั้นมาบำรุงครอบครัว ทำให้สมาชิกของครอบครัวไม่ค่อยได้พึ่งพาอาศัยกัน และทำให้ครอบครัวขาดความสำคัญกับเพื่อนบ้านด้วย
5. มีการออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านมากขึ้น เนื่องจากการดำรงชีพในสังคมอุตสาหกรรม มักคำนึงถึงค่านิยมทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมเอกัตภาพส่วนบุคคลมากขึ้น
6. มีองค์การ และสถาบันต่างๆ มาทำหน้าที่ทางสังคมแทนครอบครัว เช่น การศึกษา การจัดสถานรับเลี้ยงเด็ก เป็นต้น เนื่องจากครอบครัวไม่สามารถจัดบริการแก่สมาชิกครอบครัวตนเองได้ จึงต้องอาศัยองค์การ และสถาบันต่างๆ จัดบริการให้

1. โอกาสที่จะสังสรรค์กับสมาชิกในครอบครัวไม่ค่อยจะมี เพราะความจำเป็นในการประกอบอาชีพ

2. ลดค่านิยมทางศาสนา วัฒนธรรม จารีตประเพณีลง เพราะคิดว่าล้าสมัย

จากการที่ลักษณะครอบครัวไทยมีแนวโน้มที่มีลักษณะดังกล่าวย่อมมีผลกระทบต่อวิธีการอบรมสั่งสอนและเลี้ยงดูเด็ก รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และสมาชิกในครอบครัว ดังนั้น สถาบันครอบครัวในปัจจุบันต้องพัฒนาบทบาทของตนเองให้มีความสำคัญมากขึ้น โดยพ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวควรเริ่มตระหนักและหันกลับมาสนใจพัฒนาตนเอง มีบุคคลต่างๆ ได้กล่าวถึงความสำคัญของครอบครัวไว้ดังนี้

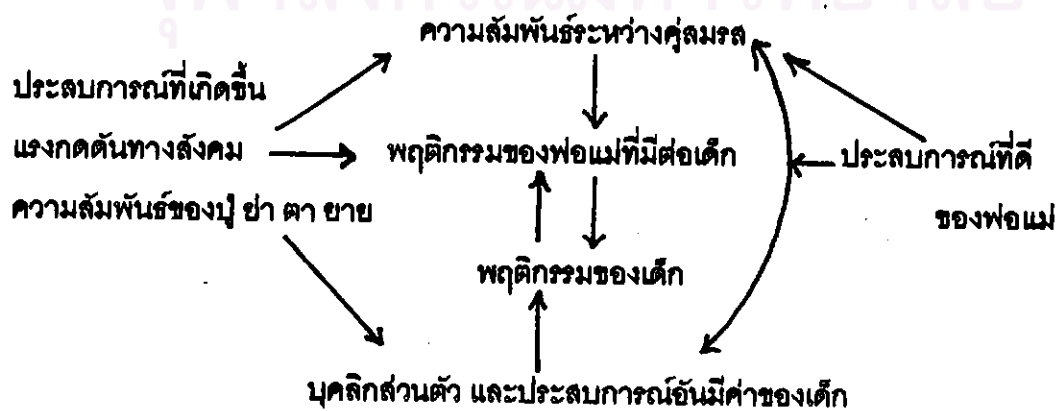
คณะกรรมการการพัฒนาการศึกษาอบรมเลี้ยงดูเด็ก (2535) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของครอบครัวว่า พ่อ แม่ เป็นผู้รับผิดชอบสำคัญในการวางรากฐานของพฤติกรรมต่างๆ ให้แก่เด็ก

เนื่องจากวัยเด็กอยู่ในวัยที่ช่างสังเกต จดจำ และมีความไวต่อทำที่ความรู้สึกทุกประการของผู้ใหญ่ ดังนั้นตัวพ่อแม่ และบุคคลในครอบครัวเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าต่อชีวิตเด็กมากกว่าสิ่งแวดล้อมใด การที่พ่อแม่ แสดงความรัก ความเอาใจใส่ใกล้ชิด ให้ความสนใจ ฟังใจ และเป็นตัวแบบพฤติกรรม ให้เด็กได้รับรู้สัมผัส จะทำให้เด็กพัฒนาอารมณ์ ความรู้สึก บุคลิกภาพ และได้เรียนรู้พฤติกรรมอันเป็นที่พึงปรารถนาในการดำเนินชีวิตในสังคม

อุทัย บรรจง (2535) ได้กล่าวว่า ครอบครัวมีบทบาทสำคัญที่สุดต่อพัฒนาการทุกด้านของเด็ก เพราะเป็นแหล่งปลูกฝังลักษณะนิสัยและก่อพื้นฐานบุคลิกภาพให้แก่เด็กนับแต่เกิด รวมทั้งเป็นแหล่งสำคัญยิ่งในการถ่ายทอดพลังใจ คุณธรรม และค่านิยมต่างๆ ของสังคมแก่เด็กจนเข้าเรียน ฉะนั้นการเรียนรู้และประสบการณ์ที่เด็กได้รับตลอดก่อนวัยเรียน โดยเฉพาะจากการดูแลและอบรม ของทางบ้านมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและบุคลิกภาพของเด็กไปจนถึงวัยผู้ใหญ่

ชนิษฐา วิเศษลาทร (2528) ได้กล่าวว่า พ่อแม่ เป็นบุคคลสำคัญในการทำหน้าที่ร่วมกันในการอบรมเลี้ยงดู สร้างบรรยากาศในครอบครัวที่ผาสุกอบอุ่น เลี้ยงดูบุตรด้วยวิถีทางประชาธิปไตย มีความยุติธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี ใช้กฎเกณฑ์ที่ถูกต้องในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เป็นคนดีในสังคม

ดังนั้น สรุปได้ว่า ครอบครัวมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการด้านต่างๆ คือ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคมและบุคลิกภาพ และด้านสติปัญญา อย่างเหมาะสมกับวัย ทั้งนี้ในปัจจุบันมีสิ่งต่างๆภายในสังคมส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัวอย่างเห็นได้ชัด ส่งผลถึงสถานภาพของครอบครัว บรรยากาศในครอบครัว ตลอดถึงความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งในครอบครัว ซึ่ง Richman (1988) ได้เสนอรูปแบบแสดงโครงสร้างหน้าที่ของครอบครัว ไว้ดังนี้

2.2 ความสัมพันธ์ของครอบครัวมีอิทธิพลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

ครอบครัวเป็นสถานที่แห่งแรก หรือสังคมแห่งแรกที่เด็กได้รับการเลี้ยงดู ซึ่งสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวและความพร้อมของพ่อแม่ มีอิทธิพลต่อเด็กตั้งแต่อ่อนเกิด ดังนั้นเด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่พร้อม เต็มใจและต้องการเด็ก รวมทั้งมีความพร้อมด้านอื่นประกอบด้วย เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเงินไม่มีปัญหาค่าใช้จ่าย มีผู้ช่วยดูแลเลี้ยงดูเด็ก และเด็กที่เกิดมาเป็นที่ยอมรับของทุกคนในครอบครัว ทำให้เด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูด้วยความพร้อมในด้านความรักและการเอาใจใส่ ด้านการดูแลที่ดีและพัฒนาเด็กให้เหมาะสมยอมทำให้เด็กมีโอกาสเจริญเติบโตอย่างมีความสุข และสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ในทางตรงกันข้าม ถ้าเด็กที่เกิดมาในครอบครัวที่ไม่พร้อมที่จะมีบุตร โดยฝ่ายพ่อแม่ยังไม่ปรารถนาจะมีลูกปัญหาที่จะตามมาจะส่งผลกระทบต่อตรงตั้งแต่แรกเกิดทั้งด้านร่างกายและจิตใจของเด็กและของพ่อแม่ โดยเฉพาะเด็กที่เกิดมาในขณะที่บรรยากาศของครอบครัวไม่ปกติสุข เช่น มีปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาการขัดแย้งไม่ลงรอยกัน การไม่ยอมรับซึ่งกันและกันของพ่อแม่ เป็นต้น

ธีราพร กุลนานันท์ (2535) ได้กล่าวว่า บรรยากาศในครอบครัวจะส่งผลกระทบต่อสภาพจิตของเด็กดังนี้

1. บรรยากาศของการทอดทิ้งหรือปล่อยปละละเลย คือ บรรยากาศที่พ่อแม่ไม่เอาใจใส่เด็ก ขาดความใกล้ชิดผูกพันในครอบครัว เลี้ยงลูกตามมีตามเกิดไม่เห็นว่าคุณค่าในครอบครัว ไม่มีแรงกระตุ้นจากพ่อแม่ ขาดการให้ความรักความอบอุ่น มีพ่อแม่ก็ไม่ได้ใกล้ชิดเหมือนไม่มี ซึ่งจะ ทำให้เด็กไม่มีความพยายามที่จะทำอะไรแข่งกับใคร ไม่สนใจการเรียน เมื่อมีปัญหาก็ไม่รู้จะหันหน้าพึ่งใคร มองชีวิตแบบไร้ความหมาย เหงา ว่างเปล่า

2. บรรยากาศในครอบครัวที่แตกแยก คือ บรรยากาศที่พ่อแม่มีข้อขัดแย้งกัน ผลของการขัดแย้งทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันเป็นประจำ เมื่อเด็กได้พบการทะเลาะวิวาท ความก้าวร้าวของผู้ใหญ่ การใช้คำรุนแรง การทำให้ข้าวของเสียหาย การทำร้ายซึ่งกันและกัน การไม่ปรองดองกัน ไม่สามัคคีกัน สิ่งต่างๆเหล่านี้มีผลต่อเด็กมากเป็นการกระทบกระเทือนจิตใจและความรู้สึกของเด็ก ทำให้เด็กเกิดการแสดงออกทางพฤติกรรมที่แปรปรวน เช่น เงียบเฉย ไม่สู้ ถดถอย มีความเศร้าซึมไม่มีความสุข และไม่มีหวัง หรือกลายเป็นเด็กก้าวร้าว ขวนขวาย เกะกะอารมณ์แปรปรวน หงุดหงิดและโกรธง่าย เป็นต้น

3. ครอบครัวที่ช่วยเหลือเด็กมากเกินไป เป็นบรรยากาศที่พ่อแม่ช่วยเหลือเด็กทุกอย่าง หรือเกือบทุกอย่าง ทำให้ลูกกลายเป็นเด็กไม่รู้จักโต ตีตนนัยไม่ขากช่วยตัวเอง เกียจคร้าน ไม่มี ความรับผิดชอบทำสิ่งต่างๆ ถ้าจะต้องมีคนคอยชี้แนะ แลตงถึงความไม่เป็นตัวของตัวเอง

4. ครอบครัวที่พ่อแม่มีอารมณ์รุนแรง คือ พ่อแม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ ชอบดุด่า เอาแต่ใจตนเอง ต้องการให้เด็กทำตามที่พ่อแม่ต้องการ บางครั้งมีอาการก้าวร้าวรุนแรงด้วยการทำโทษ เด็ก เช่น ตะคอก เขียนตีรุนแรง ทำให้เด็กมีปมด้อย ทัศนคติแง่ลบ ขี้ขลาด หวาดหวั่น เจ็บใจ ไม่ค่อยพูด ไม่ต่อสู้ เจ็บเหงา ไม่ค่อยมีความสำนึก

5. ครอบครัวที่พ่อแม่อบรมให้ลูกมีความรับผิดชอบสูงเกินไป พ่อแม่ต้องการให้ลูกทำ ได้ดังที่ตนหวัง ทำให้เด็กกลัวว่าจะทำอะไรผิดหรือทำไม่ได้ไม่ดีเท่าที่ควร เกิดความกลัวความล้มเหลว บางครั้งไม่กล้าทำสิ่งต่างๆเลย

บุพผา สุจริตนปริชา (2532) ได้กล่าวถึง บรรยากาศในบ้านที่มีอิทธิพลด้านลบต่อ บุคลิกภาพของเด็ก ดังนี้

1. บ้านที่พ่อแม่ไม่มีเวลาให้กับลูก เพราะต้องทำงานนอกบ้านนั้น จะทำให้เด็กขาด ความอบอุ่น ไม่เป็นมิตร มีปมด้อย ต่อต้านหรือปฏิเสธ เจ็บใจไม่แยแส เด็กที่ถูกทอดทิ้งจะเติบโต เป็นคนไม่ไว้ใจใคร ไม่กล้ารักใครและไม่ยอมรับความรักจากผู้อื่น

2. บ้านที่พ่อแม่ไม่มีเวลาอยู่กับผู้ใหญ่ที่คอยประคบประหงมมากเกินไป เด็กที่มา จากบ้านที่มีบรรยากาศเป็นห่วงเป็นใยเด็กหมดทุกด้าน ทำให้เด็กเห็นแก่ตัว สนใจแต่ตนเอง ขาดความรับผิดชอบ อดทนน้อยเพราะมีคนทำให้หมดทุกอย่าง ขาดความคิดริเริ่ม ไม่กล้าตัดสินใจ

3. บ้านที่พ่อแม่เป็นเจ้าระเบียบหรือเข้มงวดเกินไป เด็กต้องทำตามทุกอย่างตามตาราง เวลาไม่มีคำว่าผิด เด็กเหล่านี้มีลักษณะต้องการให้สังคมยอมรับ เป็นคนที่ระมัดระวังในการกระทำ มากเกินไป ใจสู้และพิถีพิถัน

4. บ้านที่พ่อแม่ขาดความคงเส้นคงวาในระเบียบวินัย เด็กจะทำอะไรก็ได้ ทำให้เด็ก เป็นคนที่มีความเปลี่ยนแปลงเสมอๆไม่สามารถปกครองตนเองและตัดสินใจไม่ได้เมื่อเผชิญปัญหา

5. บ้านที่พ่อแม่เคร่งครัดต่อศีลธรรม เด็กจะต้องปฏิบัติตามศาสนาวินัยธรรมและ ประเพณีอย่างเคร่งครัด จะทำให้เด็กเข้มงวดในการคบเพื่อนต่างเพศ ขลาดอาย หวาดกลัว โดยเฉพาะการไม่ปฏิบัติตามศาสนาวินัยธรรมหรือประเพณีในสังคม

6. บ้านที่พ่อแม่มีการขัดแย้งกันหรือมีการแข่งขันกันสูง บรรยากาศในบ้านพ่อแม่จะอบรมลูกคนละแบบ ทำให้เด็กเกิดความสับสน ส่งผลให้มีบุคลิกภาพดังนี้ โลกมาก เอาเปรียบ ฉวยโอกาส ขี้สงสัย หวาดระแวง และมีความวิตกกังวลเสมอ

Radke (1976 อ้างถึงใน ธีราพร กุลนานันท์, 2535) ได้ทำการศึกษาและพบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างความบกพร่องของการปฏิบัติตนในครอบครัวของพ่อแม่ กับบุคลิกภาพบางประการของเด็ก ดังนี้

สภาพภายในครอบครัว	บุคลิกภาพบางประการของเด็ก
1. พ่อแม่ไม่ลงรอยกัน	ก้าวร้าว, มีอาการประสาท, หุดปด, อิจฉา
2. พ่อแม่ทอดทิ้งไม่เอาใจใส่ลูก	ก้าวร้าว, ชอบทำร้ายคนอื่น, เป็นคนที่ขอมคนอื่นเสมอ, อารมณ์ไม่มั่นคง
3. พ่อแม่เข้มงวดกวดขันมาก	เข้ากับคนอื่นไม่ค่อยได้, เฉื่อยชา, ไม่มีชีวิตจิตใจ, ไม่ค่อยเป็นที่ยอมรับของเพื่อน
4. พ่อแม่ขู่เข็ญบงการลูก	ชอบทะเลาะวิวาทกับคนอื่น ๆ ไม่ให้ความร่วมมือกับใคร, อารมณ์ดึงเครียด, ขี้อาย, คิดถึงแต่ตนเอง
5. พ่อแม่ที่มีลักษณะเผด็จการ	มีอารมณ์ไม่คงที่ ไม่แน่นอน, ไม่กล้าตัดสินใจ, ไม่เป็นที่ยอมรับของเพื่อน, ไม่ปลอดภัย

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่า บรรยากาศภายในบ้านและความสัมพันธ์ในครอบครัวมีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กในแนวทางที่แตกต่างกัน การเลี้ยงดูเด็กให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี บรรยากาศภายในบ้านดี มีความปรองดองของพ่อแม่ มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กและเด็กพร้อมที่จะเติบโตและเผชิญสิ่งต่างๆในอนาคตได้ดี

2.3 ครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว

สุภาพรรณ โคตรจรัส (2527) ได้กล่าวว่า แบบแผนของครอบครัวมีอิทธิพลสำคัญกว่าเทคนิคในการอบรมเลี้ยงดู ทั้งนี้เพราะแบบแผนของครอบครัวส่งผลถึงบรรยากาศทั้งหมดในครอบครัว รวมถึงปฏิสัมพันธ์ทั้งสิ้นของสมาชิกในครอบครัว บ้านที่มีระบบระเบียบ แต่ยืดหยุ่น มีความอบอุ่น เมิกบาน และมีบรรยากาศของความร่วมมือ ผู้ใหญ่ในครอบครัวปฏิบัติต่อกันด้วยความเกรงใจ มีความรักและห่วงใยกันและสมาชิกทุกคนในครอบครัว เด็กจะได้รับความอบอุ่น มีตัวแบบที่ดีและการอบรมสั่งสอนที่ต้องการ ในขณะที่ครอบครัวที่ผู้ใหญ่ในบ้านไม่มีความเป็นผู้ใหญ่ เห็นแก่ตัว ไม่ลงรอยกัน ไม่ไว้ใจใจกัน ไม่มีความรู้สึกทางอารมณ์ร่วมกัน ไม่เป็นระเบียบ เด็กย่อมได้รับความช่วยเหลือในการเผชิญอุปสรรคต่างๆ

Coleman และ Hammen (1974) รูปแบบแผนของครอบครัวที่มีสัมพันธ์ภาพบกพร่องไว้ 4 แบบ คือ

1. ครอบครัวที่อยู่ในลักษณะบ้านแตก
2. ครอบครัวที่ด้อยความสามารถ
3. ครอบครัวที่ผิดปกติทางจิต
4. ครอบครัวที่มีพฤติกรรมต่อต้านสังคม

ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะครอบครัวที่อยู่ในลักษณะบ้านแตก ที่เป็นสาเหตุให้เกิดครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

2.4 ความหมายและลักษณะของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว

กนิษฐา ไทเดชะวัฒน์ (2531) ได้กล่าวว่า ครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว หรือครอบครัวที่มีเฉพาะบิดาหรือมารดา หมายถึง ครอบครัวของเด็กที่มีบิดา หรือมารดาเพียงคนเดียว ซึ่งอาจเนื่องมาจากการหย่าร้าง หรือเป็นหม้ายเพราะฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเสียชีวิตไป หรือแยกกันอยู่

เท่านั้น โดยบิดาหรือมารดาที่สืบสายโลหิตเพียงคนเดียวเป็นผู้ให้การอบรมดูแล และอยู่ร่วมกับนักเรียนที่บ้าน

ลักษณะที่สำคัญของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวนั้นคือ ครอบครัวที่อยู่ในลักษณะบ้านแตก เกิดความแตกแยกในครอบครัว หรือครอบครัวที่ขาดบิดา มีคนใดคนหนึ่งเพียงคนเดียวในการถ่ายทอดอบรมสั่งสอน จริยธรรมที่เหมาะสม ในทางตรงและทางอ้อมก็จะมีเพียงแม่แบบหรือพ่อแบบที่เด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมที่พึงปรารถนา การแตกแยกนั้นอยู่ลักษณะหลายรูปแบบ และมักพบว่า ครอบครัวที่เหลือจะประกอบด้วยมารดาและบุตร

การแตกแยกนั้นมีสาเหตุการจากดังนี้

1. การหย่าร้าง
2. การแยกกันอยู่
3. การตาย

1. การหย่าร้าง

การหย่าร้าง คือ การที่สามีและภรรยาที่จดทะเบียนสมรสถูกต้องตามกฎหมายมีความเห็นตกลงเลิกร้างจากกันโดยการจดทะเบียนหย่า เนื่องจากสาเหตุต่างๆ และฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยินยอมในการรับผิดชอบดูแลเลี้ยงดูบุตร

โดยทั่วไปการหย่าร้างย่อมไม่ใช่ทางออกที่ดีที่สุด เพราะส่วนใหญ่มีผลกระทบต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามในคู่มือบางคู่มือการหย่าร้างอาจเป็นทางออกที่ดีกว่า ถ้าความขัดแย้งมีมาก มีความแตกร้างที่ยากจะประสานกันได้ คู่สมรสและครอบครัวต้องทนทุกข์ทรมาน ชัดแย้งกันตลอดเวลาแล้ว การหย่าร้างอาจทำให้ครอบครัวมีความสุขกว่าเดิมได้

สาเหตุของการหย่าร้าง

Hamsworth และ Minnis (1955 อ้างถึงใน สุภาพรรณ โคตรจรัส , 2528) ได้สำรวจความคิดเห็นของทนายความที่เกี่ยวกับปัญหาที่เป็นสาเหตุของการหย่าร้าง พบว่าปัญหาอันดับหนึ่งคือ ปัญหาทางการเงิน อันดับรองลงมาคือ ปัญหาการมีคู่ ความคิดเห็นไม่ลงรอยกัน ไปด้วยกันไม่ได้ ความไม่รับผิดชอบ การทารุณ การขาดวุฒิภาวะ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม มีปัญหาเกี่ยวกับญาติของคู่สมรส และการทอดทิ้ง

Levinger (1966) พบว่า จากบันทึกการให้คำปรึกษาคู่สมรสที่มีชนชั้นทางสังคมระดับกลางและระดับต่ำที่ต้องการหย่าร้างจำนวน 600 คู่ เหตุผลส่วนใหญ่ของสามีได้แก่ การได้รับการทารุณทางจิตใจ การที่ภรรยาทอดทิ้งบ้านและบุตร การประพฤตินอกใจและมีปัญหาการปรับตัวทางเพศ ส่วนเหตุผลส่วนใหญ่ของภรรยาคือ การได้รับการทารุณทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ปัญหาทางการเงิน และการดื่มสุราจัด โดยทั่วไปคู่สมรสที่มีชนชั้นทางสังคมระดับปานกลาง จะกังวลและให้ความสำคัญกับการสนองความต้องการทางอารมณ์และจิตใจ ส่วนคู่สมรสที่มีชนชั้นทางสังคมต่ำจะกังวลและให้ความสำคัญกับการสนองความต้องการทางเศรษฐกิจและทางกาย

สุภาพรรณ โคตรจรัส (2527) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการหย่าร้าง , ผลของการหย่าร้าง และผลกระทบของการหย่าร้างต่อการรับรู้ของเด็กไว้ดังนี้

ปัจจัยที่มีผลต่อการหย่าร้าง

อัตราการหย่าร้าง

1.ภูมิหลังทางครอบครัว	มีอัตราการหย่าร้างสูงกว่าในคู่สมรสที่มาจากครอบครัวที่ไม่มีความสุขหรือ บิดามารดาหย่า
2.ระยะเวลาของการเป็นคู่รัก	มีอัตราการหย่าร้างสูงกว่าในคู่สมรสที่รู้จักกันในระยะสั้น
3.อายุเมื่อเริ่มชีวิตสมรส	มีอัตราการหย่าร้างสูงกว่าในคู่สมรสที่แต่งงานเมื่อยังอยู่ในวัยรุ่น
4.ระดับการศึกษา	ระดับการศึกษายิ่งต่ำเท่าใด อัตราการหย่าร้างยิ่งเกิดขึ้นสูงเท่านั้น
5. สถานะทางอาชีพ	มีอัตราการหย่าร้างสูงในคู่สมรสที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระดับต่ำ
6.ศาสนา	มีอัตราการหย่าร้างสูงกว่าในคู่สมรสที่ไม่เคร่งหรือไม่นับถือศาสนา

ผลของการหย่าร้างต่อมารดา

ผลของการหย่าร้าง สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ผลทางอารมณ์ เกิดจากการปกปิดอารมณ์ เพราะไม่ต้องการเผชิญกับความรู้สึกที่รุนแรงทำให้ความรู้สึกต่อต้านกันมีมากขึ้น ความรู้สึกที่ต้องสูญเสียสัมพันธภาพที่มีความหมายยิ่งนี้ ทำให้รู้สึกอาดูร โศกเศร้า เป็นความอาดูรที่ต้องเผชิญเพียงคนเดียว
2. ผลทางกฎหมาย ในการหย่าร้างทางกฎหมาย การฟ้องร้องจะต้องมีผลกระทบมาก เนื่องจากจะต้องมีฝ่ายผิดที่ยอมหย่าให้ฝ่ายถูก เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความกังวลความละเทือนอารมณ์ การรู้สึกว่าถูกข่มขู่เป็นอย่างยิ่ง
3. ผลทางเศรษฐกิจ เกิดการสูญเสียทางการเงิน มีรายได้น้อยลง
4. ผลต่อสิทธิในการเลี้ยงดูบุตร สิทธิในการเลี้ยงดูและสิทธิในการเยี่ยม ไม่ว่าจะตกลงกันได้ได้อย่างไร เด็กต้องรู้สึกว่าตนต้องแยกจากหรือสูญเสียฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด และยอมรู้สึกที่ตนถูกทอดทิ้ง
5. ผลต่อเพื่อนในกลุ่ม การหย่าร้างอาจทำให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่ายสูญเสียเพื่อนในกลุ่มไป
6. ผลทางจิตใจ ชีวิตคู่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นเสมือนหนึ่งคนคนเดียวกัน การหย่าร้างอาจทำให้เกิดความรู้สึกสูญเสียส่วนสำคัญของชีวิต การแสวงหาตัวเองใหม่ การยืนอยู่บนขาของตนเอง อาจเป็นกระบวนการที่ยากที่สุด

ผลของการหย่าร้างที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของเด็ก

ผลของการหย่าร้างส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของเด็ก สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การรับรู้ในเรื่องเวลาที่ใกล้ชิดกับมารดาลดลง เนื่องจากมารดามีภาระในการหาเลี้ยงครอบครัวเพียงคนเดียว
2. การรับรู้ของเด็กต่อการแสดงคำพูดหรือว่าที่แสดงความรักเพียงอีกฝ่าย
3. การรับรู้ต่อการเปลี่ยนคู่สมรสใหม่และวิถีชีวิตใหม่ของตนเอง
4. การเผชิญต่อความคาดหวังของพ่อหรือแม่ที่มีต่อตนเอง
5. การรับรู้ในความหัวเหวและการถูกทอดทิ้งให้เผชิญกับการอยู่คนเดียว ซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้เด็กหันหน้าเข้าหายาเสพติด

2. การตาย

Arlene และ Jerame (1983) ได้ให้ความหมายของการตายว่า การตาย หมายถึง การสูญเสียชีวิตของคู่สมรสคนหนึ่งคนใด เหลือเพียงคนเดียวที่เป็นหลักของครอบครัวและต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตร ซึ่งมีครอบครัวเดียวจำนวนไม่น้อยที่เป็นผลมาจากการตายของพ่อหรือแม่ และเปอร์เซ็นต์ส่วนใหญ่เป็นหญิงม่ายที่สามีจากไปเพราะสังเกตจากโอกาสของบุคคลที่ออกไปทำงานหาเลี้ยงครอบครัวคือ บิดา และผลจากการสูญเสีย เพศหญิงจึงเป็นคนทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่เหลือ

2.5 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวต่อการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาการของเด็ก

ศรัณย์ ขจรเดชกุล (2528) ได้อธิบายถึง ผลกระทบของการหย่าร้างว่า เด็กจะได้รับการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ทั้งร่างกาย อารมณ์จิตใจ และการปรับตัว นักจิตวิทยาได้สรุปสภาพการณ์ต่างๆที่มักเกิดกับเด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง แยกทางกันคือ

1. พัฒนาการทางกายเลวลง เด็กจะเกิดอาการทางกาย เช่น นอนไม่หลับ คิดมาก เบื่ออาหาร น้ำหนักลด
2. มีอาการเฉยเมย ไม่แยแสผู้ใด เหมือนลอย ไม่ยินดียินร้ายต่อเหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมรอบตัว
3. แสดงพฤติกรรมถดถอย เด็กบางคนจะแสดงพฤติกรรมที่ต่ำกว่าวัย เช่น ไม่กินอาหารเองให้ผู้ใหญ่ป้อนให้ เพื่อเรียกร้องความสนใจ
4. มีพฤติกรรมก้าวร้าวและมุ่งร้ายต่อผู้อื่น
5. มีความหวาดกลัว หวาดระแวงและสับสน
6. มีอาการซึมเศร้าและเบื่อหน่ายกิจกรรมต่างๆควบคุมอารมณ์ตนเองไม่ได้

ศิริพร หลิมศิริวงษ์ (2511) ได้กล่าวสรุปถึง สภาพบ้านที่มีอิทธิพลต่อความเกเรของเด็กไว้ดังนี้ ภาวะครอบครัวที่เป็นแบบบิดามารดาจากกันด้วยการหย่าร้าง หรือแตกแยกกัน บิดาหรือมารดา หรือทั้งสองคนเสียชีวิต ที่เรียกว่า บ้านแตก ทำให้เด็กขาดความรักความอบอุ่น เด็กที่ขาดสิ่งเหล่านี้จะเป็นคนที่มีความหวาดกลัว กังวลอย่างรุนแรง ก้าวร้าว ทำให้เด็กมีปัญหาทางจิตใจ และเป็นสาเหตุให้การปรับตัวของเด็กผิดปกติ เป็นการนำไปสู่การเป็นเด็กเกเรได้โดยง่ายในเวลาต่อมา

Hetherington (1981) ได้พบว่า การหย่าคือ เหตุการณ์ที่ทำให้เด็กเกิดความเครียดและความเจ็บปวด ในระยะแรกเด็กจะรู้สึกโกรธ กลัว เศร้าใจ หรือรู้สึกผิดเกี่ยวกับการหย่า และเริ่มมีการต่อต้านอย่างมาก เด็กเล็กมีลักษณะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นเขาจะรู้สึกว่าเขาดึงดูดหรือชอบต่อการเลิกกันของพ่อแม่ จากการศึกษาเป็นเวลานาน 2 ปี พบว่า เด็กหญิงมีการฟื้นตัวจากอารมณ์และสังคม จากความทุกข์ของเขาในช่วงท้ายของปีที่ 2 หลังการหย่าร้างกันของพ่อแม่

วาลนา ครมณี (2516) ได้สรุปไว้ว่า ในครอบครัวที่ขาดพ่อ นั้น มักจะพบว่าแม่จะเลี้ยงลูกให้มีลักษณะในทางให้พึ่งคนอื่นเสมอ และมักจะได้รับความรักความเอาใจใส่มากเกินไป นอกจากนี้เด็กชายที่อยู่ในครอบครัวขาดพ่อมีอัตราของการมีรักร่วมเพศ เนื่องจากเด็กนั้นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแม่มาก และจะพบความลำบากในการสร้างสัมพันธ์ภาพกับเพศตรงข้าม และมีผลถึงการใช้ชีวิตในอนาคต

✿ ลุนทร โคตรบรรเทา (2536) ได้กล่าวว่า ลูกที่อยู่ในบ้านที่มีพ่อ หรือแม่คนเดียวนั้น มีปัญหาที่อาจจะพบมีดังนี้

1. ปัญหาในการเข้าใจพ่อหรือแม่ที่เป็นเพศตรงข้ามกับตน เช่น ลูกชายอาจจะเห็นว่าแม่ไม่ชื่นชมในความสนใจของตน ในทำนองเดียวกัน ลูกสาวอาจจะเรียนรู้ว่า พ่อไม่เข้าใจความต้องการในส่วนที่เป็นความต้องการของผู้หญิง

2. ปัญหาในภาพปรับตัว ปัญหานี้อาจเกิดกับพ่อหรือแม่ที่เลี้ยงลูกที่มีเพศเดียวกัน เนื่องจากลูกต้องการพ่อและแม่ช่วยกันดูแลความต้องการด้านอารมณ์ เด็กที่ขาดพ่อหรือแม่มักจะประสบปัญหาในโรงเรียน จากการวิจัยพบว่า เด็กที่มีพ่อหรือแม่คนเดียวต้องการความช่วยเหลือและเอาใจใส่จากโรงเรียนมาก

ลลิตา ชีวะศิริ (2531) ได้กล่าวถึง ครอบครัวที่ขาดพ่อนั้น ไม่ว่าจะเนื่องจากพ่อตายหรือจากการหย่าร้าง เด็กผู้ชายมีโอกาสเลียนแบบแม่ และบ่อยครั้งแม่มักดึงเอาลูกติดตัวไว้เป็นเพื่อนแก้เหงาหรือเพื่อช่วยงานบ้าน การกระทำเช่นนี้เป็นสาเหตุให้เด็กชายในวัยเจริญเติบโตเลียนแบบแม่ผิดเพศ ในครอบครัวที่ขาดพ่อ เด็กชายกับแม่จะมีความใกล้ชิดกันเป็นพิเศษ เด็กจะเป็นลูกติดแม่ ถ้าเขามีปัญหา ผู้ที่แก้ปัญหาให้เขาทุกอย่างให้เขาคือ แม่ และแม่ก็จะไม่ปล่อยให้ลูกชายตัดสินใจเอง ซึ่งผลที่ตามมาจากการอบรมเลี้ยงดูลักษณะนี้ เด็กชายมีโอกาสแสดงออกถึงพฤติกรรมทำทางเป็นผู้หญิงได้ หรือที่สังคมเรียกว่า - เกย์ - ซึ่งถ้าหากพ่อกลับไปในขณะที่เด็กยังเล็กมากและไม่มี

ผู้ชายอื่นมาเป็น ตัวอย่างให้เขาเลียนแบบ เด็กชายต้องการพ่อเพื่อเป็นแบบอย่างพฤติกรรมให้เขา ได้เห็นแบบการกระทำของผู้ชาย โดยการ พุดคุย เล่นกีฬา และการทำหน้าที่พ่อบ้านของพ่อ จะเป็นแบบอย่างให้ลูกรับรู้และเรียนรู้ว่า ผู้ชายมีบทบาทอย่างไรในบ้าน เช่น การซ่อมไฟฟ้า ช่วยกัน ทาสีบ้าน ปลุกต้นไม้ เป็นต้น นอกจากนี้การมีพ่อยังทำให้เด็กชายสามารถจำแนกเพศผู้ชาย ผู้หญิง ได้โดยการนำแม่มาเปรียบเทียบ

ศิริพัฒนา ศิริธนารัตนกุล (2536) ได้กล่าวถึง ผลของการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวที่มีแต่ แม่ผู้เดียว พบว่า การขาดพ่อจะไม่ค่อยมีผลต่อการพัฒนาการทางด้านสติปัญญาและสังคมของ เด็กหญิง แต่จะมีผลต่อเด็กชาย ทำให้มีพัฒนาการไม่ดีเท่าเด็กที่มีพ่ออยู่ในครอบครัว

ดังนั้นสัมพันธภาพในครอบครัว โดยเฉพาะในสภาพการณ์การสมรสของพ่อแม่ที่มีผล ต่อการอบรมเลี้ยงดูมาก ในครอบครัวที่หย่าร้าง แยกแยก หรือตายจากกันของพ่อแม่จะมีผลต่อ พฤติกรรมของเด็กในด้านต่างๆ จากที่กล่าวมาเด็กที่อยู่ในสภาพบ้านแตกจะขาดความรู้สึกมั่นคงใน อารมณ์ ไม่มีความอบอุ่น ขาดแบบอย่างทางเพศที่เหมาะสมเป็นผลให้เกิดพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนทาง พฤติกรรม

การปรับตัวหลังการหย่าร้างของเด็ก เมื่อเปรียบเทียบกับครอบครัวที่มีความขัดแย้ง นักจิตวิทยาหลายท่าน ได้กล่าวไว้ดังนี้

ศรันย์ ขจรเดชกุล (2528) กล่าวว่า การหย่าร้าง อาจจะเป็นทางออกที่ดีที่สุดของ ครอบครัวที่มีปัญหาถึงที่สุด การทะเลาะเบาะแว้งเป็นประจำหรือการแสดงถึงการไม่ปรองดองเป็น ปฏิบัติกันต่อกันและกันของพ่อแม่ แล้วจำใจอยู่ด้วยกันเพื่อลูกนั้นจะมีผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจ ของเด็กไม่น้อย ถ้าพ่อแม่ทนอยู่ด้วยกันท่ามกลางการรับรู้ถึงความไม่ปรองดองในครอบครัวของเด็ก จะเกิดอันตรายต่อระบบประสาทของเด็กยิ่งกว่าการเลิกร้างจากกันไปโดยเด็ดขาดเสียอีก

Hetherington(1981) เชื่อว่า เมื่อชีวิตแต่งงานที่ไม่มีความสุข มีความขัดแย้ง ทะเลาะ กันตลอดเวลา การหย่าอาจจะเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับเด็ก มีงานวิจัยพบว่า หลังจากปีแรก เด็กใน ครอบครัวที่มีพ่อแม่หรือแม่คนเดียว มักจะมีการปรับตัวได้ดีกว่าเด็กที่ยังคงอยู่ในครอบครัวที่ขัดแย้ง และกดขี่กัน

Wallerstein และ Kelly (1980) ให้ความเห็นตรงกันว่า ในชีวิตคู่ที่ไม่มีความสุขทางที่ดี ที่สุด คือการหย่าเพื่อเด็ก การแต่งงานที่ไม่มีความสุขสำหรับผู้ใหญ่มีผลทำให้เด็กไม่มีความสุข และการหย่าจะส่งเสริมความสุขสำหรับผู้ใหญ่และจะมีประโยชน์ต่อเด็กด้วย

2.6 ปัจจัยที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

ในความจริงการเลี้ยงลูกให้เจริญเติบโต และบรรลุผลตามความคาดหวังของพ่อแม่ นั้น เป็นทั้งศิลปะและภาระ ที่กระทำได้อย่างที่ สุด ไม่มีกฎเกณฑ์จะนำมาใช้ตัดสินแบบอย่างของพ่อแม่ ที่ดี หรือ วิธีการเลี้ยงลูกแบบใดจะสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายของพ่อแม่ ทั้งนี้เพราะว่าวิถีชีวิตของแต่ละคน แต่ละครอบครัวมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างของวิถีชีวิตอาจจะขึ้นอยู่กับ จุดมุ่งหมาย ความเชื่อมั่น ข้อจำกัด มาตรฐาน และหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ของแต่ละครอบครัว ดังนั้นแต่ละครอบครัวอาจมีวิธีการเลี้ยงดูลูกที่เหมาะสมแตกต่างกันไป ไม่สามารถกล่าวได้ว่า วิธีการเลี้ยงลูกแบบใดดีที่สุด

วราภรณ์ รักนวิชัย(2533) กล่าวถึง องค์ประกอบปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดความแตกต่างของการอบรมเลี้ยงดู มีดังนี้

- 1.อาชีพของพ่อแม่
- 2.สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย
- 3.ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว
- 4.ประสบการณ์ชีวิต และความมุ่งหวังในความสำเร็จของพ่อแม่
- 5.เวลาร่างของพ่อแม่ที่มีให้กับลูก
- 6.จำนวนลูกและสมาชิกในครอบครัว
- 7.ความเข้มแข็งทางจิตใจของพ่อแม่

นอกจากนี้ สุภาพรณ โคตรจรัส (2527) ยังได้กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการอบรมเลี้ยงดูทำให้เด็กที่มาจากครอบครัวแตกแยก แตกต่างกันไปคือ

- 1.อายุของเด็ก
- 2.ระยะเวลาการจาก
- 3.สภาพชีวิตครอบครัวก่อนจาก

- 4.การเผชิญ การจากไปของมารดา
- 5.บุคลิกภาพของแม่
- 6.การมีตัวแบบแทนบิดา
- 7.เครือญาติ
- 8.เพศของ
- 10.ฐานะทางสังคม

2.7 งานวิจัยเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว

กนิษฐา ไทเดชะวัฒน์ (2531) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่อยู่ในครอบครัวที่มีเฉพาะบิดาหรือมารดา และที่มีทั้งบิดา มารดา โดยมีตัวอย่างประชากรเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่อยู่ในครอบครัวที่มีเฉพาะบิดาหรือมารดา จำนวน 184 คน และที่มีทั้งบิดามารดา จำนวน 314 คน จากโรงเรียนรัฐบาลในเขตกรุงเทพมหานคร 16 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่อยู่ในครอบครัวที่มีเฉพาะบิดาหรือมารดา และที่มีทั้งบิดามารดา เห็นด้วยกับวินัยในตนเองในทุกด้านมาก และการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับความมีวินัยในตนเองของนักเรียนระหว่างนักเรียนที่อยู่ในครอบครัวที่มีเฉพาะบิดาหรือมารดา ปรากฏว่าไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

Conger และคณะ (1984 อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธุมนาวิน , 2528) ได้ทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของสภาพแวดล้อม สุภาพจิตของมารดา และการอบรมเลี้ยงดูไปพร้อมกัน โดยศึกษาความเครียดในสภาพแวดล้อม 3 ด้านกับพฤติกรรมของมารดา โดยมีประชากรเป็นมารดาและบุตรอายุเฉลี่ย 5 ปีครึ่ง ใน 74 ครอบครัว ในจำนวนนี้มี 16 เปอร์เซ็นต์ที่มารดาเคยทำรุนแรงกับเด็ก โดยได้ศึกษาความเครียดในสภาพแวดล้อม 3 ด้านคือ

- 1.ความขัดสนด้านการเงิน (รายได้และการพึ่งพารัฐ)
- 2.โครงสร้างของครอบครัว (จำนวนบุตร และการมีบิดาหรือมารดาเพียงฝ่ายเดียวในครอบครัว)

3.เหตุการณ์เครียดในอดีต (ระดับการศึกษาและอายุมารดาขณะคลอดบุตรคนแรก)
ปรากฏว่า สภาพเครียด 3 ด้าน รวมกันสามารถทำนายความแปรปรวนของสุภาพจิตและจิตลักษณะอื่นรวม 52 % และทำนายความแปรปรวนของการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัว

เหล่านี้ 36 % ส่วนสุขภาพจิตและจิตลักษณะอื่นอีก 2 ประการของมารดา รวมทั้งทำนายความแปรปรวนของปริมาณการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมของมารดา 15 % ผู้วิจัยสรุปว่า ความเครียดในสภาวะแวดล้อมเกี่ยวข้องกับทั้งทางตรงและทางอ้อมกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างเหมาะสมของมารดา โดยสุขภาพจิตของมารดามีบทบาทเป็นตัวแปรสำคัญ

Yeh Hui - Hua (1989) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ของความเครียดของมารดา และพฤติกรรมของเด็กก่อนวัยเรียนในครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว และครอบครัวที่มีทั้งบิดาและมารดา โดยกลุ่มตัวอย่าง คือ มารดาและบุตรจากครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว จำนวน 11 ครอบครัว และครอบครัวที่มีทั้งบิดามารดา จำนวน 21 ครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างครอบครัวทั้ง 2 แบบในระดับการรับรู้เรื่องความเครียดของมารดา และพฤติกรรมของบุตรก่อนวัยเรียน โดยมารดาในครอบครัวที่เลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังคนเดียวมีระดับความเครียดมากกว่ามารดาในครอบครัวปกติ และเด็กจากครอบครัวที่มีมารดาเลี้ยงดูเพียงลำพังคนเดียวมีพฤติกรรมในด้านลบมากกว่าเด็กในครอบครัวที่มีทั้งบิดามารดา

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว สามารถสรุปได้ว่า ครอบครัวที่มีปัญหาความแตกแยกนั้น เด็กมักได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากมารดา และการที่มารดาเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบนั้นส่งผลต่อสุขภาพจิต ความเครียด และการเผชิญปัญหาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดู ทำให้มารดาต้องมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงหลายๆอย่างในชีวิตของตนเอง ดังนั้นการศึกษากการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวจึงเป็นงานวิจัยที่น่าสนใจที่จะศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์กับครอบครัวในลักษณะดังกล่าวต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย